

- આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ ક્ષિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક છૂટક નકલ દ-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૫૦/- આજીવન ૫૦૦/- વિદેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦/ (વિમાનથી) આજીવન ૫૦૦૦/-
- સંસ્થાપક : પ. પૂ. યોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચે. ટ્રસ્ટ (રજી. અમદાવાદ).
  - તંત્રી—સંપાદક : શ્રી નારાયણ હ. જાની.
  - પ્રકાશન અને પ્રાપ્તિસ્થાન : ‘અધ્યાત્મ’ પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી. સરદારનગર, ભાવનગર-૧. ફોન : ૨૫૬૫૮૧૧, ૨૫૭૨૫૦૨
  - ADHYATMA email Address: adhyatma_editor@yahoo.co.in
  - You can know about Shree Mahatmaji & Shree Maa from Website “SWARGAROHAN.ORG”
  - અધ્યાત્મના સહાયક સ્વજનો : ૧. ડો. બી. જે. જાગણી, ૨. શ્રીગોરધનભાઈ કલોલા (કલ્યાણ) અને ૩. શ્રી જ્યોત્સ્નાબેન બી.ત્રિવેદી.
  - તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક : નારાયણ હ. જાની.
  - મુદ્રણસ્થાન : રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ૫૩/૫૪ સી-૧, બોરડીગેટ, ભાવનગર-૧

★ લેખકોને નિમંત્રણ ★

- અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે.
- લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે. બીજાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખોની નકલો ન મોકલાવવા વિનંતી છે.

★ અધ્યાત્મ અંગે સૂચનો ★

- ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
- ‘અધ્યાત્મ’ જો આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશે.
- લવાજમ માટે મનીઓર્ડર, ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ—ડો.બી.જે.જાગણી, ૨૪—નાલંદા ટેનામેન્ટ, હિલડ્રાઈવ, ભાવનગર, ૩૬૪૦૦૨ ને મોકલવા વિનંતી છે.
- ‘અધ્યાત્મ’ દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અઠવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી અપાશે.
- પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
- ‘અધ્યાત્મ’ અંગે કોઈ સૂચનો કરવાના હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે.
- આગલા મહિનાના અંત સુધીમાં જે ગ્રાહકોનાં નામ અત્રે મળી જશે, તેમને તે પછીના મહિનાની તા. ૧૭ મી એ અંક રવાના કરવામાં આવશે.

• You can know about Shree Mahatmaji & Shree Maa from Website “SWARGAROHAN.ORG”

☆ અનુક્રમણિકા ☆

સદ્ભાવભરી અભિનંદનીય સહાય	મા સર્વેશ્વરી	૩
દીપોત્સવીની શુભકામનાઓ	અધ્યાત્મ પરિવાર	૪
ઈચ્છાશક્તિ	યોગેશ્વરજી	૫
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૮
હરિદાસી	નારાયણ હ. જાની	૧૨
પ્રશ્નો તારી	શ્રી યોગેશ્વરજી	૧૭
નવડાવીને નવલાં રે કીધાં	કલ્યાણ	૨૧
પૂ. માની નિત્યનોંધ	મા સર્વેશ્વરી	૨૮
સર્વનું આરોગ્ય—૨	ડો. અભય બંગ, ડો. તરલિકા ત્રિવેદી	૩૪
સ્વામી રામના આધ્યાત્મિક અનુભવો	કુંદનિકા કાપડિયા	૪૧
પ્રેરક પ્રસંગો	ગૌરાંગ કે. વૈષ્ણવ	૪૭
સાધનાનો પ્રભાવ કેમ દેખાતો નથી?	સ્વામી ચિદાનંદજી	૫૨
ગંગામૈયાની વિરલ અનુભૂતિ	મા સર્વેશ્વરી	૬૧

ॐ ભક્તિસુધા ॐ

સદ્ગુરુ ને સજ્જનોતણાં, રસમય વચનો જેહ;
કદા પ્રેમથી સાંભળી, તુચ્છ ગણીશ આ દેહ? દ૪
પરીક્ષિતની પેઠે કદા, શ્રવણ કરીશ ધરી પ્યાર?
ભૂખતરખને ભૂલીને, તુચ્છ ગણી સંસાર. દ૫
પ્રભુકથાના શ્રવણમાં, કદા થશે બહુ ભાવ?
મુજ જીવન તેને ગણી, કદા લઈશ તે લાવ? દ૬
—પૂજ્યપાદ મહારાજશ્રી નથુરામશર્મા

સદ્ભાવભરી અભિનંદનીય સહાય

કેનેડાના ટોરન્ટો શહેરમાં ૧૯૮૧ થી શ્રી યોગેશ્વર ધ્યાનકેન્દ્રની જ્યોત્ ભક્તદંપતી શ્રી સુરેશભાઈ શાહ, શ્રીમતી વિમળાબેન શાહે પ્રગટાવી છે. આજે તો તે દિનપ્રતિદિન વધુ ને વધુ પ્રકાશિત થઈ રહી છે.

અતિનિયમિત સત્સંગ, અતિનિયમિત આરતી અને કેન્દ્રના સૌ સભ્યોની નિયમિત હાજરી અને પોતાના આંગણે સત્સંગ રાખીને અપાતી ભેટ અને વિશેષ દિવસોમાં આવતી ભેટ. બધું જ નોંધપાત્ર છે.

એ કેન્દ્રના સર્વ ભાઈબેનોની શુભેચ્છાનો શ્રી-લક્ષ્મીજીનો પ્રસાદ અધ્યાત્મને પણ પ્રાપ્ત થયો છે, તેનો આનંદ છે.

આ માસના અધ્યાત્મનો સંપૂર્ણ પ્રકાશન ખર્ચ એ કેન્દ્ર ઉપાડી રહ્યું છે.

ધન્યવાદ, હે ધ્યાનકેન્દ્ર, ધન્યવાદ કેન્દ્રના સૌ ભાઈબેનોને, ધન્યવાદ હે ભક્તદંપતી સુરેશભાઈ શાહ અને વિમળાબેન શાહને.

સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનું આ પ્રકાશન જીવન-ભર આપ સૌના હાથમાં સુરક્ષિત રહો એ જ પ્રાર્થના.

—મા સર્વેશ્વરી

દીપોત્સવીની શુભકામનાઓ ને નૂતનવર્ષના અભિનંદન

આ વખતે ભારતીય પંચાંગ પ્રમાણે દીપોત્સવીના તહેવારો ઓક્ટોબર મહિનાની તા. ૧૫-૧૦-૦૮ (ધન તેરસ)ને ગુરુવારથી શરૂ થઈ, દીવાળીનાં પૂજન તા. ૧૭-૧૦-૦૮ (ચૌદશ)ના દિને છે. તા. ૧૮-૧૦-૦૮નો દિવસ ખાલી છે અને વિક્રમ સંવત ૨૦૬૬ના નવા વર્ષનો પ્રારંભ તા. ૧૯-૧૦-૦૮ ના રોજ થાય છે.

હિન્દુઓના આ મંગલ પર્વ નિમિત્તે સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ તેમજ અધ્યાત્મ પરિવારના ભાઈઓ સર્વ વાંચકોને દીવાળીની શુભકામનાઓ તેમજ નવા વર્ષના અભિનંદન પાઠવે છે.

સંવત ૨૦૬૬નું નવું વર્ષ સર્વ માનવો માટે ભૌતિક સુખ, શાન્તિ ને આબાદી સાથે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે પણ પ્રગતિ લાવનારૂ નીવડો એ જ ગુરુદેવ પ્રભુને મંગલ પ્રાર્થના.

પ. પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરી પણ આ મંગલ પર્વ નિમિત્તે સહુને આશીર્વાદ પાઠવે છે.

—સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ તથા અધ્યાત્મ પરિવાર

ઈચ્છાશક્તિ

યોગેશ્વરજી

ઈચ્છાશક્તિ કેટલો બધો સુંદર શબ્દ છે! શબ્દ જેટલો સુંદર કે સરસ છે તેટલો જ સરસ એનો ભાવ છે. તેની પ્રતિક્રિયા પણ એટલી જ સરસ અને અસાધારણ છે. એની આવશ્યકતા આપણા જીવનમાં બધે જ પડે છે. ખાસ કરીને જીવનને સુખશાંતિથી સંપન્ન તથા સફળ કરવા માટે, એની આવશ્યકતા લગભગ અનિવાર્ય હોય છે. પોતાની ઈચ્છાશક્તિને લીધે જ માતા શિશુને પોતાના ઉદરમાં ધારણ કરે છે, પ્રસૂતિ પછી ઉછેરે છે. વિદ્યાર્થી એ અદ્ભુત અસાધારણ ઈચ્છાશક્તિથી પ્રેરાઈને સ્કૂલમાં જાય છે, ભણે છે. શિક્ષક એને ભણાવે છે. ડોક્ટર, વકીલ, ન્યાયાધીશ, વેપારી, સાહિત્યકાર, શ્રમજીવી, કર્મચારી, સૈનિક, સેવક, રાજનીતિજ્ઞ સૌ ઈચ્છાશક્તિને કેળવે છે, સેવે છે, વધારે છે, વળગી રહે છે. નેપોલિયનની સેનાના શૂરવીર સૈનિકો આલ્પ્સ અસાધારણ ઈચ્છાશક્તિથી પ્રેરાએલા નેપોલિયને એમને પર્વતને પાર કરવાનો આદેશ આપેલો. એની ઈચ્છાશક્તિએ સેનાના સૈનિકોની અંદર નવીન શક્તિનો સંચાર કર્યો અને અસાધારણ મનાતો આલ્પ્સ પર્વત સહેલાઈથી ઓળંગી શકાયો. નેપોલિયને કહેલું કે મારા શબ્દકોશમાં ‘અશક્ય’ નામનો કોઈ શબ્દ નથી. હું જે ધારું છે તે બધું જ કરી શકું છું. દૃઢ ઈચ્છાશક્તિથી સંપન્ન માનવના સંબંધમાં એવું જ સમજવાનું

છે. એ જે ધારે છે તે બધું જ કરી શકે છે. સ્વામી રામતીર્થના શિષ્ય આનંદ સ્વામીએ એકવાર જણાવ્યું કે અમે હિમાલયના પ્રચંડ પર્વતો પરથી પસાર થઈ રહેલા. સ્વામી રામ આગળ અને હું પાછળ. મારી પીઠ પર સામાન લાદેલો. માર્ગમાં અચાનક ધોધ આવ્યો. એને ઓળંગવાનું કે પાર કરવાનું કાર્ય કઠિન હતું. હું માર્ગમાં ઊભો રહ્યો. સ્વામી રામે કહ્યું કે આગળ ચાલો. મેં કહ્યું કે મારાથી નહિ ચલાય. સ્વામી રામે ધોધની પાસે પહોંચીને આદેશાત્મક અવાજે જણાવ્યું **stop**. અટકી જા અને મારા અસાધારણ આશ્ચર્ય વચ્ચે મેં જોયું તો પર્વત પરથી પ્રચંડ વેગથી પડતો એ ધોધ આજ્ઞાંકિત સેવકની જેમ અચાનક બંધ પડ્યો. પછી સ્વામી રામતીર્થે અદ્ભુત કરીને કહ્યું કે હવે આગળ ચાલો. અને હું ધીમેધીમે આગળ ચાલ્યો. સ્વામી વિવેકાનંદ, શિકાગોની સર્વધર્મ પરિષદમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા અને મહાત્મા ગાંધીજીએ અંગ્રેજ સલ્તનતની સામે વિરોધનો વંટોળ ઊભો કરેલો તે એવી મજબૂત ઈચ્છાશક્તિને લીધે જ.

કેટલાક માણસો પ્રથમથી જ ઈચ્છાશક્તિથી રહિત દેખાય છે, તે હંમેશા કહે છે કે અમારાથી આ કામ નહિ જ થાય. તો બીજા માણસો માને છે કે અમે આ કાર્યને કરીશું જ. અમારે માટે કશું જ અશક્ય નથી. કઠિન હશે તો પણ અમે સરળ કરીશું, માર્ગ કાઢીશું. અને એ માણસો ધારેલું કાર્ય કરે છે, કરી શકે છે. જ્યારે પેલા મનોબળ વગરના પ્રથમ માનવો કાર્યને કરતાં પહેલાં જ ભાંગી પડે છે, નાસીપાસ થાય છે, નાહિંમત બને છે. નિષ્ફળતાને વરે છે.

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૯

૭

ઈચ્છાશક્તિને વધારવા માટે શું કરવું જોઈએ? ઈચ્છાશક્તિને વધારનારા સત્પુરુષોનો સમાગમ કરવો જોઈએ. એને પોષે અને પ્રબળ બનાવે એવાં પુસ્તકોને વાંચવાં, વિચારવાં જોઈએ. ઈચ્છાશક્તિને મજબૂત મનોબળને મારી નાખે કે મંદ પાડે એવા માનવો, દશ્યો તથા ગ્રંથોથી દૂર રહેવું જોઈએ. ઈચ્છાશક્તિને વધારવાનાં સાધનો અનેક છે; પરંતુ મહત્ત્વનું સાધન આત્મચિંતન છે. માનવ વિચારે કે હું આત્મા છું, શુદ્ધ, બુદ્ધ મુક્ત છું. જે ધારું તે કરી શકું છું. કરવાની શક્તિ ધરાવું છું. મારા પર પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપા છે. અમીદંષ્ટિ છે. એમનો અભય વરદ હસ્ત મારા મસ્તક પર સદા ફેલાયેલો છે. એમની કૃપાથી કશું જ અસંભવ નથી. એવા વિચારોનો આધાર લેવાથી મન મજબૂત બને છે. ઈચ્છાશક્તિ દૃઢ થાય છે. કોઈ પણ કાર્યને કરવાનો અવસર આવે ત્યારે આ કામ મારાથી નહિ થાય એવો નિષેધાત્મક નિરાશાવાદી વિચાર કરવાને બદલે આ કામ મારાથી થઈ શકશે, થશે, હું એને કરીશ એવા વિધેયાત્મક આશાવાદી વિચારથી શરૂઆત કરીએ. તો ઈચ્છાશક્તિને જાળવવામાં અને વધારવામાં મદદ મળશે.

૮

અધ્યાત્મ

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો.
—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૩૨

ઓક્ટોબર-૨૦૦૯

અંક ૧

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

—મા સર્વેશ્વરી

સ્થળ:પપ, અરૂણોદય સોસાયટી,અલકાપુરી, વડોદરા.

તા.૧૦-૨-૮૨, બુધવાર

સવારે પૂ.શ્રી સમયસર ઉઠી જાય છે. રાત્રિ દરમ્યાન પણ પૂ.શ્રીના હાથમાં માળા જ હોય. એક એક કલાકે પૂ.શ્રી ઘડીયાળનો સમય સર્વેશ્વરીને રાત્રે પણ કહે એટલે કે પૂ.શ્રી આખીરાત લગભગ જાગતા જ હોય છે. સ્નાન બાદ વ્યાયામ પૂરો કરે છે. દૂધ પીએ છે. લેખનકાર્ય નિયમિત રીતે ચાલુ થઈ જાય છે.

મુલાકાત પહેલાં પૂ.શ્રી ભોજન લઈ લે છે. ફીશરની તકલીફને લીધે પૂ.શ્રી છેક સાદો થોડો ખોરાક લે છે. આજે પૂ.શ્રી ફક્ત દૂધીનું જ શાક ભોજનમાં લે છે.

ભોજનબાદ મુલાકાત શરૂ થાય છે. આજે મુલાકાતમાં કેનેડાવાળા સુરેશભાઈ પરીખનાં માતૃશ્રી જે વડોદરામાં રહે છે,

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૯

૯

તે પણ આવ્યાં છે. પૂ.શ્રીએ સુરેશભાઈ પરીખની શ્રદ્ધાભક્તિની વાત કરી, વળી સર્વેશ્વરી પાસે કેનેડાની નોંધપોથી વંચાવી જેમાં શ્રી સુરેશભાઈ પરીખની વાતો આવી હતી. ત્યારબાદ થોડી બીજી ચર્ચા કરી મુલાકાત પૂરી થતાં પૂ.શ્રીએ ભોજાણી જે મોરબીથી આવ્યા છે, તેમનાં ધર્મપત્નીની માંદગીની પૃચ્છા કરી. તેઓ ડોક્ટરી તપાસ માટે વડોદરા આવ્યાં છે. પૂ.શ્રીએ તેમને માંગ્યાવિના સાકરની પ્રસાદી આપી.

આજે એક બેનને મળવાનો સમય આપ્યો હોવાથી તેમની સાથે પૂ.શ્રીએ ઓરડામાં સુતાં સુતાં તેમની વાતો સાંભળી.

પૂ.શ્રીએ આરામ કર્યો. સર્વેશ્વરી પુસ્તકોની ખરીદી માટે શ્રી જીતુભાઈ સાથે બહાર જાય છે. એમેરીકામાં નાનાં બાળકો માટે ધર્મની કથાવાળી પુસ્તિકાઓ સત્સંગી બેનોએ મંગાવી છે. તે ખરીદવાનું કામ થાય છે.

આજે પ્રવચન સ્થળે દરરોજની જેમ સમયસર પહોંચી જવાનું બને છે. પ્રવચન ગીતાના સંદેશ ઉપર ચાલી રહ્યાં છે. પ્રવચન બાદ સર્વેશ્વરી એક ભજન ગવડાવે છે.

પ્રવચન પૂર્ણ થતાં શ્રોતાઓ પ્રણામ કરવા આવે છે ત્યારબાદ વડોદરામાં શિબિર અંગે થોડી વાતો પ્રવચન સ્થળે જ આયોજકો સાથે કરે છે.

ઉતારા ઉપર આવી જવાનું બને છે. હળવો નાસ્તો લઈ પૂ.શ્રી આરામ કરે છે.

સ્થળ:પપ, અરૂણોદય સોસાયટી,અલકાપુરી, વડોદરા.

તા.૧૧-૨-૮૨, ગુરુવાર

સવારે પૂ.શ્રી લેખનકાર્ય નિયમિત કરી લે છે. આજકાલ

૧૦

અધ્યાત્મ

તુલસીકૃત રામાયણના ગુજરાતી કાવ્યાનુવાદનું ભગીરથ કાર્ય ચાલી રહ્યું છે. પૂ.શ્રી વિચારે છે કે ભયંકર માંદગીમાંથી પ્રભુએ મને બેઠો કર્યો તો પ્રભુને ગમે એવું એક સરસ કાર્ય કરી જઈએ. રામાયણના કાવ્યાનુવાદની ઈચ્છા વરસોથી હતી જે સાકાર બની રહી છે.

આજે ભોજનમાં કણકી ને દૂધ પૂ.શ્રીએ લીધાં. ભોજનબાદ પૂ.શ્રી મુલાકાત માટે બહાર ઓરડામાં આવે છે. આજે મુલાકાતમાં ખાસ કોઈ ચર્ચા થતી નથી. પાછળથી શ્રી બાબુભાઈ વોરા અમદાવાદથી પૂ.શ્રીને મળવા આવે છે. પૂ.શ્રી તેમની સાથે થોડી વાતો કરે છે. પૂ.શ્રી આરામ કરે છે.

સાંજે સમયસર પ્રવચન શરૂ થાય છે. આજે આખા ટિવસની નોંધમાં વિશેષ નોંધપાત્ર કોઈ ઘટના ન હતી. જેથી આ નોંધ અહીં જ પૂર્ણ થાય છે.

સ્થળ:પપ, અરૂણોદય સોસાયટી,અલકાપુરી, વડોદરા.

તા.૧૨-૨-૮૨, શુક્રવાર

સવારની મુલાકાતમાં ખાસ કોઈ પ્રશ્નોત્તરી નોંધને યોગ્ય થતી નથી. આજે પૂ.શ્રી લેખનકાર્ય વ્યાયામમાં દરરોજની જેમ નિયમિત રહ્યાં.

બપોરે આરામ કર્યો. સાંજે પ્રવચન સ્થળે જવાનું બન્યું. પ્રવચન બાદ ફરી ઉતારા ઉપર આવી ગયા. પૂ.શ્રી હવે કોઈ એક ચોક્કસ સ્વતંત્ર સ્થાનમાં રહેવા માંગે છે. પણ પ્રયત્ન થતો નથી. મનપસંદ જગ્યા મળતી નથી. હવે કોઈ નાનકડી જગ્યા મળે તો પણ સ્વતંત્ર રહેવાનું થાય તે પૂ.શ્રી અંતઃકરણથી ઈચ્છે છે. જગદંબાની શી ઈચ્છા છે તે જણાતું નથી. વડોદરા કે

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૯

૧૧

અમદાવાદમાં મોટું કે નાનું સ્થાન થાય તે માટે આતુર છે. એ અંગે વડોદરાના ભાઈબેનોને પણ ટકોર કરી છે. કંઈક પ્રયત્ન થાય ને કોઈ સુયોગ્ય સ્થાન થાય. પૂ.શ્રી ઋષિકેશમાં પણ એક માતાજી જ્યોતિર્મથી વિશ્રામ ભુવન બાંધવા ધારે છે. પૂ.શ્રીની આ બધી ઈચ્છાઓ છે. પ્રભુ ક્યારે પૂરી કરે તે તો તે જ જાણે.

આજે સાંજે ચેવડો ને બાફેલો બટાકો ને દૂધ લઈ આરામ કર્યો.

(ક્રમશઃ)

ઈહલોકની તમારી આ યાત્રા કેવળ સ્થૂળ, ભૌતિક બાબતોમાં રાચીને મૃત્યુધર્મને પામવા માટે નથી. પ્રત્યેક જીવાત્મા તેના પોતાના શાશ્વત સ્વરૂપને પામવાના— આત્મસાક્ષાત્કાર પામવાના દિવ્ય પ્રારબ્ધ સાથે જ જન્મે છે. તમારું જીવન ઉચ્ચ મૂલ્યો માટે છે, એ શાશ્વત સંદેશને હંમેશ યાદ રાખો.

—કઠોપનિષદ્

ફોન : દુકાન : ૨૨૫૮૮૧૨ ઘર : ૨૬૬૪૦૭૮

મોબાઈલ : ૯૩૭૪૭૧૦૩૦૪

દીપક સી. મહેતા

❖ કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડિઓ ❖

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્ષ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧

૧૨

અધ્યાત્મ

પતિતામાંથી પતિતપાવની બનેલી હરિદાસી

નારાયણ હ. જાની

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના પ્રાદુર્ભાવિ પહેલાં બંગાળમાં નવદ્વીપમાં શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ થયા. એમણે કૃષ્ણકીર્તનનો અદ્ભુત મહિમા લોકોને સમજાવ્યો. કીર્તનભક્તિની અનોખી લહર એમના યુગમાં સમગ્ર સમાજ ઉપર ફરી વળી. જાણે કે શ્રી ચૈતન્યદેવ એ કૃષ્ણકીર્તનભક્તિનું સાકાર સ્વરૂપ જ ન હોય! ખૂદ પ્રભુ પોતે જ પોતાની પ્રેમભક્તિની લોકોને શિક્ષા ધરવા ન આવ્યા હોય!

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના સાથી સ્વામી નિત્યાનંદ એવા જ કૃષ્ણપ્રેમી. ‘નિમાઈ ને નિતાઈ’ના વહાલભર્યા નામે ભક્તો આજેય એમને યાદ કરી એમના નામની અખંડ ધૂન બોલાવે છે. કૃષ્ણકીર્તનનો મહિમા એમણે ખૂબ વધાર્યો. લોકોને શુષ્ક વેદાંતને બદલે ભગવાન કૃષ્ણની લીલાઓનો દિવ્ય બોધ આપ્યો ને પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિનો મહિમા ગાયો.

શ્રી ચૈતન્યદેવના અનેક ભક્તો થયા. એ બધા ઉત્તમ કોટિના મુક્ત જીવો જ પૃથ્વી ઉપર તેઓશ્રીના યુગકાર્યમાં મદદરૂપ થવા જાણે કે ન આવ્યા હોય એમ લાગતું.

મહાત્મા હરિદાસ એવા જ એક અદ્ભુત સંત. જન્મે મુસલમાન હોવા છતાં, કૃષ્ણપ્રેમની દીક્ષા સાથે જ જન્મેલા. શ્રી ચૈતન્યદેવના પરિચયમાં આવ્યા પછી સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી તેઓ સતત ૧૮-૨૦ કલાક ભગવાન કૃષ્ણના જાપ કર્યા કરતા.

નવદ્વીપમાં તે વખતે મુસલમાની નવાબનું શાસન. એક જન્મે મુસલમાન આવી રીતે ખુલ્લે ખુલ્લા કૃષ્ણકીર્તન કરે. તે એ વખતનો રૂઢિચૂસ્ત સમાજ શી રીતે ચલાવી લે! નવાબના મળતિયાઓએ પહેલાં તો મહાત્મા હરિદાસના કંઈક દોષો શોધવા પ્રયાસ કર્યો. પરંતુ એમનું જીવન તો ખુલ્લી કિતાબ જેવું હતું. પ્રભુના સતત કીર્તન ને નામજપ સિવાય એમની બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ ન હતી. વર્તમાન પરિસ્થિતિથી સાવ અલિપ્ત એવા એ પોતાની સાધનામાં એવા તો ડૂબેલા રહેતા કે એઓ કદી ભાગ્યે જ કોઈની સાથે વાત પણ કરતા.

આથી તેમના વિરોધીઓએ એમને એમના ચારિત્ર્યથી ભ્રષ્ટ કરવાનો ઉપાય વિચાર્યો. તેમાં નવાબની સહાય લીધી.

આખરે એક સ્વરૂપવાન નૌચૌવાન ગણિકાને એમણે આ કાર્ય માટે પસંદ કરી. એને કહેવામાં આવ્યું કે કોઈપણ ભોગે એણે મહાત્મા હરિદાસને તેમની સાધનામાંથી ચલિત કરવાના છે. અને એની મોહપાશમાં ફસવવાના છે. જો એ કાર્યમાં સફળ થશે તો એને મોટી બક્ષીસ આપવામાં આવશે.

મહાત્મા હરિદાસની ઉમ્મર તે સમયે નાની—ચૌવનનો પ્રારંભ જ. એમાં એક સ્વરૂપવાન નૌ ચૌવના, સર્વ શૃંગાર ને સાજ સજી એમની સમક્ષ આવીને ઊભી રહી. એણે સ્ત્રી ચરિત્રનાં અનેક પ્રલોભનાત્મક ચેન ચાળા દ્વારા પોતાનું કાર્ય કરવા માંડ્યું.

પ્રથમ તો ગણિકાને થયું કે મહાત્મા એના જપ પૂરા કરી નવરા પડે એટલે એમની સાથે પ્રેમાલાપ કરું. પરંતુ એની એ ધારણા ખોટી ઠરી. મહાત્મા તો વહેલી સવારે ઊઠી જપ કરવા બેસી જતા. તે એમના જપ છેક સાંજ સુધી સતત ચાલતા જ

રહેતા.

‘એને થયું, ચાલો રાતે તો નવરા પડશે ને? પણ એ ધારણાય ખોટી પડી. રાત્રે ખૂબ જ અલ્પ નિદ્રા લઈ એ નામજપ કરવા બેસી જતા.

આ જોઈને ગણિકાને નવાઈ લાગતી. આ કેવો માણસ!

“હું આટ આટલા શૃંગાર સજી મારી જાતને એને સમર્પિત કરવા આવી છું, છતાં એ તો આંખ ઊંચી કરીને મારી સામે જોતોય નથી! એને હૃદય કે ભાવ જેવું કંઈ છે નહિ? કે પછી એ શું પાગલ છે? જેને બીજી કશી સૂઝજ નથી!” એ મનમાં આમ વિચારતી રહેતી.

જેણે પ્રભુનું નામસ્મરણ કદી કર્યું નથી, ને સાચા સંત મહાત્મા કે ઓલિયા કેવા હોય એની જેને કોઈ જાણ નથી, તેવી બીચારી ગણિકા મહાત્મા હરિદાસને શી રીતે સમજે! એનો સમગ્ર ઉછેર વિલાસ વૈભવમાં થયેલો. શરીરના શૃંગાર વડે લોકોના ચિત્તને ચંચળ કરી આકર્ષિત કરવાની જ એની પ્રવૃત્તિ. તેને પ્રભુના નામમાં લીન બની જનાર હરિદાસની પરખ શી રીતે થાય! છતાં એમ એ પરાજય સ્વીકારી લે એવી ન હતી.

એણે મન સાથે નક્કી કર્યું. હવે દિવસ રાતનો ઘણો સમય એની સામેજ બેસવું. ઉત્તમોત્તમ શૃંગાર સજીને, રોજરોજ એની પરીક્ષા કરવી. જોઉં છું કેટલા દિવસ મારા નયનોના કટાક્ષથી એ બચી જવા પામે છે?

પરંતુ હરિદાસનું લક્ષ તો પોતાની સાધનામાં એવું તો ડૂબેલું હતું કે એને આ ગણિકા સામે જોવાનું કે એના શૃંગાર નિરખવાની ફુરસદજ ક્યાં હતી!

ગણિકા પણ વહેલી સવારથી શૃંગાર સજી હરિદાસના

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૮

૧૫

રહેઠાણ પાસે હાજર થઈ જતી. તે ગમે તેટલી વહેલી આવે પરંતુ મહાત્મા હરિદાસનો “હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણકૃષ્ણ હરેહરે” નો જપધ્વનિ વાતાવરણની લહેરો ઉપર પ્રવાહિત થતો એના કાને અથડાતો. પછી તો તે સામે આવીને બેસતી. હરિદાસને જોયા જ કરતી. હરિદાસના પ્રભુના નામોચ્ચારના આંદોલનોનો પવિત્રસ્પર્શ એના અજ્ઞાત મન ઉપર પડતો રહેતો. પણ એને એની ક્યાં ખબર હતી?

આમ એક નહિ, બે નહિ પણ દસ દસ દિવસ વીતી ગયા. ગણિકાને પણ હવે મહાત્મા હરિદાસ પાસે જવાનું અજ્ઞાત રીતે ગમતું. રોજ રોજ એને થતું “આજે તો મારા સૌંદર્યથી એને પરાજીત કર્યા વિના રહેવાની જ નહીં.”

પરંતુ આ ધારણા પૂરી ન થઈ, ઠગારી નીવડી. ઉલટું, એનું આંતરિક મન વિચારવા લાગ્યું કે એક માણસ જે ભગવાનનું નામ લે છે, તેને પાડવા હું કેવા ખરાબ મનોરથો સેવી રહી છું!

અને ધીરે ધીરે એ વિચાર મનમાં પ્રબળ બની ગયો. એટલે એને પોતાની જાત ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો. પોતાના આવા કામ તરફ નફરત થઈ. એના અજ્ઞાત રીતે પવિત્ર થઈ ગયેલા મને—મહાત્મા હરિદાસના શરણે જવા નક્કી કર્યું.

અને પછી એણે જોત જોતામાં પોતાના બધા શૃંગાર ત્યજી દીધા. સાદાં પવિત્ર વસ્ત્રો ધારણ કરી, એ મહાત્મા હરિદાસના ચરણમાં આવી ઢળી પડી.

જેને જીતવા આવી હતી, એણે વગર બોલ્યે જીતી લીધી.

પોતે પાડવા આવી હતી, પરંતુ પ્રભુ નામનો સ્પર્શ ઝીલી ઉધાર પામી ગઈ. એણે હરિદાસને ચરણે પોતાનું જીવન સમર્પિત કર્યું. એક પતિતા પતિતપાવની બની ગઈ! પશ્ચાતાપના

૧૬

અધ્યાત્મ

ઝરણમાં સ્નાન કરી નિર્મળ બનેલું એનું મલિન મન એક સંતના સાન્નિધ્યમાં સાંપડતી શાંતિનો સંસ્પર્શ પામી, હરિભક્તિના રંગે રંગાઈ ગયું.

હરિદાસને પાડવા આવેલી એક ગણિકા—પતિતા—હરિદાસી બની ગઈ! કેવું અદ્ભુત પરિવર્તન! ને પ્રભુના પ્રેમની એક મહાન સ્ત્રી ભક્ત બની ગઈ!

મહાત્મા હરિદાસ સાથે હરિદાસીનું નામ સદાને માટે જોડાઈ ગયું. હરિના દાસની એ દાસી બની અમરત્વ પામી ગઈ.

કહેવાય છે કે જગન્નાથપુરીમાં મહાત્મા હરિદાસની સમાધિ સામે જ એની પણ સમાધિ છે. જીવન દરમ્યાન તો ખરું પણ મૃત્યુ પછી પણ પોતાના ઉધારનું સાન્નિધ્ય છોડવાનું શું એને નહિ ગમ્યું હોય?

સંસારરૂપી સર્પના દંશથી ઘવાયેલા મનુષ્ય માટે પ્રભુનું નામસ્મરણ એક પ્રબળ અજોડ મંત્ર છે. પ્રભુ નામસ્મરણ એક અમૃત છે. જેનાથી અમૃતત્વ તથા શાશ્વત શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સંગ માયાનું બાળક છે. તેના બળથી જ પ્રભુની બધી લીલા ચાલી રહી છે. મન એટલું બધું ચિકણું છે કે તે જાણે દીવેલ, મધ, ગ્લિસરીન, સરેશ અને ફણસના રસ જેવી સંસારની બધી ચિકણી વસ્તુઓનું મિશ્રણ કેમ ન હોય? આવા મિશ્રણથી મન દુન્યવી વિષયોમાં ચોંટી જાય છે. આસક્તિ ખૂબ જ બળવાન છે, આસક્તિ સ્વાર્થમાંથી જન્મે છે. આસક્તિ જ સંસારના બધા દુઃખોનું મૂળ છે.

પ્રશ્નોત્તરી

શ્રી યોગેશ્વરજી

પ્રશ્ન:—ધ્યાનમાં ત્રાટક ઉપયોગી ખરું?

ઉત્તર:—ધ્યાનમાં એક પ્રકારનું આંતરિક ત્રાટક થતું જ હોય છે. ત્રાટકમાં બહારના પદાર્થ કે બિંદુ પર મનને સ્થિર કરવામાં આવે છે. પ્રારંભના સાધકને ચિત્તની ચંચળતા ઓછી કરી, એક જ વિષય કે વસ્તુમાં ચિત્તને એકાગ્ર કરવામાં તે સહાયભૂત થાય છે. આમ છતાં તે ધ્યાન માટે અનિવાર્ય નથી. ધ્યાન પહેલાંની ધારણાની અવસ્થામાં પણ ચિત્તની એકાગ્રતા સધાય છે જ. પરંતુ ધારણા અને ત્રાટકમાં તફાવત એ છે કે ધારણા આંતરિક સાધનાત્મક એકાગ્રતાની અવસ્થા છે, જ્યારે ત્રાટક બહારના વિષય કે વસ્તુ પરની એકાગ્રતા સિદ્ધ કરવા માટે કરવામાં આવતું હોય છે. એનાથી કેટલીક શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય તો પણ તે શક્તિઓ આત્મિક સાધનામાં ખાસ ઉપયોગી કે આવશ્યક નથી; એમ હું માનું છું. છતાં જેને રસ હોય તે તેનો અભ્યાસ કરી શકે છે.

પ્રશ્ન:—જપની પ્રક્રિયા સાધનાની પ્રગતિમાં વિશેષ ઉપયોગી ક્યારે થઈ શકે?

ઉત્તર:—જપ જ્યારે સમજ ને ભાવપૂર્વક શાંતિથી કરવામાં આવે ત્યારે તે કરતાં એક પ્રકારનો આનંદ આવે છે; એવો આનંદ કેવળ સંખ્યા પૂરી કરવા માટે ઝડપથી કરતા જપ વખતે નથી આવતો. વળી જે લોકો અમુક સંખ્યા પૂરી કરવાનો નિયમ રાખીને જપ કરતા હોય છે, તેમનું બહુજ ધ્યાન સંખ્યા પૂરી

કરવા તરફ હોય છે. એટલે એમાં ઘણીવાર મણકાઓ એકબીજાને ઓવરટેક કરી જતાં હોય છે.

જો જપ ધીરેથી કરવામાં આવતા હોય તો જપના મંત્રના શબ્દોના લયમાં મન લાગવા માંડે છે. તેનાથી એકાગ્રતા સાધવામાં મદદ મળે છે. એટલે જપ ધીરેથી કરવા. જપ કરતાં ઉતાવળ ન કરવી. સંખ્યા કરતાં અમુક સમય માટે જો કરવાનું રાખીએ તો એમાં ખોટી ઉતાવળ સંખ્યા પૂરી કરવા માટેની નહિ થાય. ધીરેથી પ્રેમ ને સંવાદિતાપૂર્વક કરાતા જપ ચિત્તને એકાગ્ર કરવામાં ખૂબ મદદરૂપ થાય છે.

જપ કેટલા થાય કે કેટલો વખત થાય તેના કરતાં, જપ કરતાં મન જેટલો વખત જપમાં જ રહ્યું તે મહત્વનું છે. એવા નિરીક્ષણપૂર્વક કરાતા જપ આત્મિક સાધનામાં આવશ્યક મદદરૂપને ઉપયોગી થાય છે.

પ્રશ્ન:—કેટલેક ઠેકાણે એવું કહેવામાં આવે છે કે એકવાર સિદ્ધ દશાએ પહોંચ્યા પછીયે, જ્ઞાની અને યોગી કરતાં ભક્તનું પતન થવાનો સંભવ ઓછો રહે છે. તો આ શું સાચું છે?

ઉત્તર:—લોકો કે ગ્રંથો શું કહે છે તે ભૂલી જાઓ. તમે જ્ઞાની કોને કહો છો? જેનામાં આત્મા—અનાત્માનો વિવેક હોય, અનાત્મ પદાર્થો પ્રત્યેનો વૈરાગ્ય હોય, આ સાથે જેની મનની વૃત્તિ સદૈવ આત્મસ્થ હોય તેને જ્ઞાની કહેવાય. ઈશ્વરના અસ્તિત્વ વિષે જેને શ્રદ્ધા ને વિશ્વાસ હોય અને જે એનો પહેલાં પરોક્ષ નિર્ણય અને પછી અપરોક્ષ અનુભૂતિ કરી ચૂક્યો હોય, તે સાચો જ્ઞાની કહેવાય છે. ગીતાના ૧૩મા અધ્યાયમાં જ્ઞાનીનાં લક્ષણોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

અમાનિત્વમદમ્ભિત્વમર્હિસા ક્ષાન્તિરાજવમ્ ।

આચાર્યોપાસનં શૌચં સ્થૈર્યમાત્મવિનિગ્રહઃ ॥

જ્ઞાનીનાં થોડાં લક્ષણો પણ જે સાચી રીતે ધરાવતો હોય, તેવા જ્ઞાનીનું પતન થાય ખરું? કદી ન થાય.

તો હવે જે યોગી છે,—જેણે પોતાનું મન અને ઈન્દ્રિયો જીતી લીધાં છે, અને જે પોતાનામાં રહેલ પરમ આત્મતત્ત્વને જોવા માટે ધ્યાન માર્ગે પ્રયત્નશીલ છે, તેનું પતન પણ શી રીતે થવાનું?

આથી ઉલટું, આજે તો ઘણા પોતાને ભક્ત કહેવડાવનાર લોકો, જ્ઞાની કે યોગી કરતાં કંઈ ખોટે માર્ગે હોય એવું લાગે છે. તેઓ પણ જો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે ગીતાના બારમા અધ્યાયમાં ભક્તનાં જે લક્ષણો કહ્યાં છે, તેવાં લક્ષણો ને ગુણો ધરાવતા હોય તો તેમનું પતન ન થાય એ સમજ્યા. પરંતુ આજે થોડા ભજનો રચતાં કે સારી રીતે ગાતાં આવડ્યાં, એટલે જીવનમાં બીજી કોઈ પણ આધ્યાત્મિક લાયકાત ન ધરાવતા માણસો પણ પોતાને ભક્તોમાં ખપાવવા માંડ્યા છે. પરિણામે ભક્ત નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, સંતતુકારામ કે એકનાથ મહારાજ જેવા પ્રાતઃસ્મરણીય ભક્તરાજોની પરંપરામાં ગોઠવાઈ જવા પ્રયત્નશીલ બને છે. પરંતુ એમની દશા ઘરેથી ચરવા ગયેલી ભેંસ રસ્તામાં જ ખાબોચીયું જોતાં પાણીમાં બેસી પડે એવી જણાય છે. એ પોતાનું ઈશ્વરપ્રાપ્તિનું ધ્યેય ચૂકી, ધન, કીર્તિ કે અન્ય પ્રલોભનોનાં ખાબોચિયામાં ફસાઈ પોતાનું જીવન વેડફી નાખે છે. આમાં ભગવાન બીચારો પેલી ભેંસના માલિકની જેમ એની પાસે જઈ ખાબોચિયામાં પેસીને મારે તોયે તે ન ઊઠે. તો પછી

એની સદ્ગતિ તો થાય જ શી રીતે?

કેટલીકવાર એવું પણ જોવામાં આવે છે કે આવી ઊંચી જ્ઞાન કે યોગની દશાએ પહોંચેલા મહાપુરુષો સંસારમાં પુનઃપ્રવેશી ગૃહસ્થી બને છે. આમાં મોટેભાગે એમના પ્રારબ્ધયોગો કામ કરતા હોય છે. આમ છતાંય, આ માણસોનું પતન થયું છે એવું ન કહેવાય, આખરે તો માણસ ક્યાં રહે છે—ઘરમાં, મહેલમાં કે ગુફામાં એ મહત્ત્વનું નથી. પરંતુ એનું મન હરક્ષણે જો ઈશ્વર સાથે અનુસંધાન અનુભવતું હોય, તો તેને ઘર કે સ્ત્રી બાધક બનતાં નથી. આવા પુરુષો તો કો'ક વિરલાજ હોય, એ ખરું.

(પાના ૬૪ નું અનુસંધાન)

પગથિયું પાણી ચડે છે ને બાવનમા પગથિયા ઉપર પ્રાયશ્ચિત માટે બેસાડેલા પંડિત જગન્નાથજીના પદોનું પ્રક્ષાલન ગંગામૈયાનો પ્રવાહ કરીને તેમને પવિત્ર જાહેર કરે છે. આ કાવ્ય અદ્ભુત છે, તેમાં ગંગામૈયાની પ્રશસ્તિ અતિસુંદર શબ્દોમાં કરેલી છે. આ કથા અમે ભણેલા અને ભણાવીએ છીએ, પરંતુ પૂ. માશ્રી શ્રી સર્વેશ્વરીની આ પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિની વાતે અમારી શ્રદ્ધાને દંઢ કરી એટલું જ નહિ, પરંતુ આજના યુગમાં પણ ભાવભક્તિવાળા સાધકોને ગંગામૈયા અનુભૂતિ આપે છે, તેની પ્રતીતિ કરાવી.

હું માનું છું. શાસ્ત્રો જાણવાં એક વાત છે, પરંતુ એનાં સત્યોને જીવનમાં સાધના કે તપ કરી અનુભવવાં એ બીજી વાત છે, પૂ. શ્રી મા આવી અનુભૂતિ પામ્યાં છે તે ઘણી મોટી વાત છે. તેમાં પૂ. માની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિકતા ને પૂ. મહાત્મા યોગેશ્વરજીની કૃપા કારણભૂત છે.

નવડાવીને નવલાં રે કીધાં

કલ્યાણ

આશ્રય મળ્યો છે મોટો અંતર અનાથને આ,
બડભાગશું બને ને થાય પ્રસન્ન ના કાં?
પાગલ હતું જે ખાલી ભરપૂર તે થયું છે.
જીવન તમારા મિલને મધુરું બની ગયું છે.
યોગેશ્વરજી

જેમના મંગલ દર્શને જીવ શિવ બની જાય એવો પૂ. શ્રી મા સર્વેશ્વરીનો લીલાવિહાર આ પૃથ્વીપર અત્યારે ચાલી રહ્યો છે. એ દિવ્ય આગમને અનેક શરણાગત બાળકોના જીવનમાં ઉજાશ પાથર્યો છે. જેમને એ પુનિત ચરણોમાં આશ્રય મળ્યો છે, તેઓ બડભાગી બની ગયા છે. જીવનમાં માંગલ્યની ઉષા પ્રકટી ગઈ છે. જીવોના દુરિતો દૂર થયાં છે. અને સુકૃત્યોનો સૂર્યોદય થયો છે. જે જે બાળકોએ એ માતૃચરણે જીવન સોંપ્યું છે તેને પૂ. શ્રી માએ નવડાવીને કેવાં નવલા કીધા છે તેની અહોભાવથી ભરેલી પ્રેરણાકથાઓ પૂ. શ્રી મા સર્વેશ્વરી મહાભાગવતના એક એક અધ્યાય સમી બની ગઈ છે.

‘જીવન તમારા મિલને મધુર બની ગયું છે’ એ ઉક્તિને સાર્થક કરતું મોરબીના શ્રી કંચનબેનનું જીવન છે. એ ખાલી જીવન પૂ. શ્રી માની કૃપાથી કેવું ભરપૂર બન્યું છે તેની પુનિત કથાનું રસપાન આપણે કરવાના છીએ. પૂ. શ્રી માના શ્રી ચરણોમાં આશ્રય પામ્યાં તો સુદામાની જેમ ઝૂપડીમાંથી કેવા સુંદર પવિત્ર ગૃહમંદિરનું નિર્માણ થયું છે તેનું દર્શન આપણે

પામી રહ્યા છીએ. શ્રી કંચનબેન તો એક સામાન્ય સ્થિતિનાં ગૃહીણી છે. પરંતુ શ્રી માના શ્રી ચરણોમાં પ્રીતિ પ્રકટી તો જાણે કિસ્મત ફરી ગયું! જીવન મંગલમય બની ગયું. પૂ. શ્રી માની કૃપાવર્ષાએ એમના કુટુંબમાં આનંદની હેલી વરસી રહી, જાણે ભવસાગરનો કિનારો મળી ગયો. વિશ્રામ મળી ગયો, હાશ થઈ ગઈ, મળવાનું બધું જ મળી ગયું.

મોરબીની વેજીટેબલ ફેક્ટરીમાં શ્રી કંચનબેનના પતિદેવ શ્રી રમણિકભાઈ નોકરી કરે. તેમની સાથે મોરબી ધ્યાન કેન્દ્ર સાથે જોડાયેલા શ્રી દિલીપભાઈ પલેજા પણ નોકરી કરે. શ્રી દિલીપભાઈએ પોતાની સાથે નોકરી કરતા અનેક મિત્રોને સત્સંગના પંથે વાળ્યા છે. શ્રી દિલીપભાઈએ સૌના જીવનમાં સત્સંગનો ઉજાશ પાથર્યો છે. એમની પ્રેરણાથી શ્રી કંચનબેન અને રમણિકભાઈ ધ્યાન કેન્દ્રમાં નિયમિત આવવા લાગ્યાં. શ્રી રમણિકભાઈ તો નોકરીને લીધે બહુ સમય ફાળવી ન શકતા. પરંતુ શ્રી કંચનબેને તો કમાલ કરી. શ્રી કંચનબેનના પૂર્વના પુણ્યોદયે પૂ. શ્રી માના શ્રીચરણોમાં અનન્ય પ્રીતિ પ્રકટી ગઈ. પૂ. શ્રીમાના શ્રીચરણોમાં જાગેલી અનન્ય શ્રદ્ધાએ એમની સત્સંગયાત્રા પ્રભુપંથની એક પછી એક મંઝીલ સર કરતી ગઈ.

શ્રી કંચનબેને પોતાના સામાન્ય ગૃહસ્થ જીવનને પોતાની અખૂટ શ્રદ્ધાની સુવાસથી મ્હેંકતું કર્યું છે. ધ્યાન કેન્દ્રના કાર્યક્રમોમાં અતિનિયમિત હાજરી, સત્સંગના કાર્યક્રમોમાં તેઓ હાજર હોય જ. કડકડતી ઠંડી હોય, મુશળધાર વરસાદ હોય કે ઉનાળામાં આકાશમાંથી લૂ ઝરતી હોય, પરંતુ શ્રી કંચનબેનની શ્રદ્ધાને કોઈ ડગાવી શક્યું નથી, ડરાવી શક્યું નથી, કે ના હિંમત કરી શક્યું નથી. એ વખતે વાહન વસાવી શકાય એવી

સ્થિતિ પણ ક્યાં હતી? પદયાત્રા તો ખરી જ. એ પદયાત્રા પણ પૂ. શ્રી માના પાવન સ્મરણ સાથે જ. આ ક્રમ મહિનાઓ સુધી નહીં પણ વર્ષો સુધી ચાલ્યો. આજે પણ છેક પાંચેક કિલોમીટરની પદયાત્રા કરીને સત્સંગમાં આવે છે. બાવનીના પાઠ થતા જાય, જપ થતા જાય, સ્મરણ થતું જાય, જાણે પદયાત્રા એટલે સ્મરણ યાત્રા! તેમની તેજ ચાલ સાથે ભાગ્યે જ કોઈ કદમ મીલાવી શકે.

એક બાજુ જીવનમાં સત્સંગયાત્રા ચાલતી રહી તો બીજી બાજુ પોતાના ગૃહસ્થજીવનની જવાબદારીઓ પણ હોંશે હોંશે બજાવતાં રહ્યાં. એમણે પોતાના ગૃહસ્થજીવનમાં પણ સત્સંગને વણી લીધો. સવારે વહેલાં ઉઠે ત્યારથી સાંજે સુએ ત્યાં સુધી ગૃહકાર્યો કરતાં કરતાં એમની સ્મરણયાત્રા તો ચાલતી જ રહે છે. સમયને ક્યારેય નકામો વેડફ્યો નથી. ક્યારેય આળસ કરી નથી. આર્થિક સંકડામણ હોવા છતાં ક્યારેય ફરિયાદ કરી નથી. સત્સંગ સામે કોઈપણ સંજોગોનું બહાનું ધર્યું નથી. પ્રભુએ જે આપ્યું છે તેમાં સંતોષ માન્યો છે.

શ્રી કંચનબેને કુટુંબના બધા જ સભ્યોને સત્સંગના રસ્તે દોર્યા છે. સૌને પૂ. શ્રી માના શ્રીચરણોમાં એટલી જ અપાર શ્રદ્ધા છે. શ્રી રમણિકભાઈ પણ જીવનની સત્સંગયાત્રામાં શ્રી કંચનબેનના પગલામાં પગલું મીલાવી રહ્યા છે. શ્રી રમણિકભાઈ પણ એટલા જ શાંત, સરળ, નિખાલસ, સીધાસાદા, ઓછાબોલા છતાં પ્રેમથી ભર્યાભર્યા. સૌ સાથે પ્રેમભર્યો વ્યવહાર. આપણે ભલા અને આપણું કામ ભલું. એ એમનું જીવનસૂત્ર. છેક ૩૦ વર્ષથી એક જ સંસ્થામાં એકધારી નિષ્ઠાપૂર્વકની દરરોજની બાર કલાકની ફરજ બજાવવાની. ફરજમાં ક્યાંય આળસ નહીં,

બેદરકારી નહીં, નિષ્ઠાપૂર્વક કામ કરવાનું. કર્મચારીગણમાં સૌના પ્રીતિપાત્ર, સુખદુઃખે સૌના પડખે ઊભા રહેનાર, ક્યાંય ખોટો સંગ નહીં, ક્યાંય ખોટો દેખાવ નહીં, ફેક્ટરીથી ઘર અને ઘરથી ફેક્ટરી આ જ દરરોજની મંઝીલ. સત્સંગના કાર્યક્રમમાં સમય મેળવીને હાજર થઈ જાય. દૈનિક જીવનમાં પણ એટલા જ સજાગ, નિયમિત વહેલા ઉઠવાનું, પ્રણામપૂજા, પ્રાર્થના, પાઠ બધું જ નિયમિત કરવાનું, એમાં ક્યારેય ચૂક થાય નહીં. એકધારી શ્રદ્ધા, નિષ્ઠા અને ભાવથી ભર્યુંભર્યું જીવન એટલે રમણિકભાઈ!

શ્રી કંચનબેન અને રમણિકભાઈનો મોટો પુત્ર હિરેન બી. એસસી. થઈને નોકરીએ લાગીને માતાપિતાની પડખે ઊભો રહ્યો છે. માતાપિતાના સત્સંગના સંસ્કારો હિરેને દીપાવ્યા છે. સંસ્કારોની સુંદર છાપ તેના જીવનમાં ઉઠી આવી છે. પૂ. શ્રી માના શ્રીચરણોમાં એવી જ અચળ શ્રદ્ધા. આધુનિક વિષમ વાતાવરણની વચ્ચે પણ પોતાના સંસ્કારોને ઉની આંચ આવવા દીધી નથી. કુટેવો કે કુસંગનો ક્યાંય સ્પર્શ થવા દીધો નથી. સંયમથી શોભતી યુવાનીથી તે શોભી રહ્યો છે. સત્સંગપ્રીતિ, નિયમિતતા, તનતોડ પુરુષાર્થ અને આનંદી ગુલાબી સ્વભાવથી તેણે સૌનાં દીલ જીતી લીધાં છે.

ઉત્સાહ, ઉમંગ અને પ્રસન્નતાના મોજાઓથી તેની આસપાસનું વાતાવરણ પણ ભર્યુંભર્યું લાગે છે. સૌને ખુશીઓની વહેંચણી કરતો રહે છે.

હિરેનના સંસ્કારોની સૌરભ તેની પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રગટતી રહે છે. હિરેન જ્યાં સર્વિસ કરે છે તે ફેક્ટરીમાં તેણે યુવાનોનું એક શ્રૂપ બનાવ્યું છે. હિરેનની પ્રેરણાથી સૌ મિત્રો દર મહિને અમુક

રકમ કાઢે છે. તે રકમમાંથી ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને ફી અપાય છે, ગરીબ બાળકોને કપડાં, ફૂટ, મીઠાઈ વારંવાર વહેંચવામાં આવે છે. પૂ. શ્રી માના સ્વર્ગારોહણના સત્કાર્યોમાંથી પ્રેરણા લઈને હૂંફના હકદારોને મદદ પહોંચાડતા રહે છે.

હિરેન પોતાની સાથે નોકરી કરતા સૌ યુવાનો સાથે એવી આત્મીયતાથી મૈત્રી બાંધે છે કે તેની યોગ્ય વાત માનવા સૌ મજબૂર બની જાય છે. આ રીતે તેણે આત્મીયતાની લાગણીથી સૌ મિત્રોને ગુટખાના વ્યસનમાંથી છોડાવ્યા છે. આજે તેના સૌ મિત્રો વ્યસનોની ગુલામીમાંથી મુક્ત થયા છે.

હિરેને પોતાના મિત્રોમાં બીજી પણ એક સરસ ટેવ પાડી છે. પોતે તો દરરોજ પોતાના માતાપિતાને પગે લાગે છે. પરંતુ આ સરસ ટેવ તેના મિત્રોને પણ મિત્રભાવે અપનાવવાની ફરજ પાડી છે. આજે સૌ મિત્રો માતાપિતાને પગે લાગતા થયા છે. વિનય, વિવેક, આદર, સન્માન, નમ્રતા, સૌજન્યતા, સાત્વિકતા વગેરે ગુણો માતાપિતાને પગે લાગવાની ટેવમાંથી પ્રગટ થાય છે.

ઉમદા હૃદયમાંથી હમેશાં ઉમદાભાવો પ્રગટ થાય છે. આ ઉમદાભાવોનું પ્રગટીકરણ એટલે મોરબીથી સ્વર્ગારોહણ સુધીની ૩૨૦ કિલોમીટરની પદયાત્રા કૃપાયાત્રા બની ગઈ. આટલું લાંબુ ચાલવાની ટેવ ન હોવાથી શરૂઆતમાં તો ખૂબ જ થાક લાગતો. તેમાં પૂ. શ્રી માની કૃપાથી એક અદ્ભુત ઘટના બની. સૌ મિત્રો પૂ. શ્રી માનું સ્મરણ કરતાં કરતાં આગળ પાછળ ચાલતા હતા, હિરેન તેના મિત્ર સાથે વચ્ચે ચાલતો હતો. એ વખતે સામેથી આવતા એક ભાઈ પોતાની સાઈડ છોડીને હિરેન અને તેના મિત્ર પાસે આવ્યા. તેમણે પ્રસન્ન થઈને બંનેને મસ્તકે તેમજ પીઠપર

વરદ હસ્ત પધરાવીને આશીર્વાદ આપ્યા. તેમના વરદ હસ્તના સ્પર્શથી બંને મિત્રોને દિવ્ય રોમાંચની અનુભૂતિ થઈ, ભાવવિભોર બની જવાયું. તે સજ્જન તો આશીર્વાદ આપીને ચાલતા થયા. આ અહોભાવની સ્થિતિમાંથી બહાર આવતાં બંને મિત્રોએ પાછળ જોયું તો કોઈ ન હતું! તેમની પાછળ આવતા મિત્રોએ પણ કોઈ વ્યક્તિને ના જોઈ. એ વખતે રસ્તાપર પણ આગળ પાછળ ચાલનારા મિત્રો સિવાય બીજું કોઈ ન હતું. પૂ. શ્રી માની કૃપા એ કૃપાઘટનામાં વરસી રહી. તેમાં એમને કોઈ શંકા ન હતી. એમના કૃપાસ્પર્શથી તેમનો થાક જાણે ક્યાંય ચાલ્યો ગયો તેની ખબર જ ન પડી. ત્યાર પછીની યાત્રામાં એમને રસ્તામાં રહેવાની, જમવાની અને ગરમપાણીની સગવડ અદ્ભુત રીતે મળતી રહી. સ્વર્ગારોહણ પહોંચ્યા ત્યાં સુધી તેઓ સૌ સ્ફૂર્તિથી ઉભરાતા રહ્યા. પૂ. શ્રી માએ જાણે તેમને હથેળીમાં રાખ્યા. સ્વર્ગારોહણની આ શુભયાત્રા પૂ. શ્રી માની કૃપાથી ખરેખર તેમના માટે કૃપાયાત્રા બની ગઈ.

હિરેને બીજી પણ એક સરસ ટેવ કેળવી છે. ઘરના પ્રવેશદ્વાર ઉપર પૂ. શ્રી માનું સ્વરૂપ પધરાવ્યું છે. જ્યારે પણ હિરેન ઘરમાં પ્રવેશે ત્યારે અને બહાર જાય ત્યારે એ માતૃસ્વરૂપને બંને વખતે અવશ્ય પ્રણામ કરે છે. હિરેનની આ સુટેવ ઘરના બીજા સભ્યોએ પણ અપનાવી છે.

હિરેનથી નાનો ભાઈ પંકિત અત્યારે કોલેજના બીજા વર્ષમાં અભ્યાસ કરે છે. એ પણ ભણવામાં તેજસ્વી છે. પંકિત ગુજરાતી માધ્યમમાંથી અંગ્રેજી માધ્યમમાં આવ્યો ત્યારે શરૂઆતમાં ખૂબ જ અઘરું લાગતું. કંચનબેન પાસે તો દરેક મુશ્કેલીનો એક જ ઉપાય છે પ્રાર્થના. શ્રી કંચનબેને કુટિયામાં

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૮

૨૭

બેસી પંકિત માટે પ્રાર્થના કરી. પ્રાર્થના પ્રભુએ અદ્ભુત રીતે સાંભળી. આજે તો પંકિત પોતાના વર્ગમાં પ્રથમ નંબર રાખે છે. ઘરના બધા જ સભ્યોને સરસ ટેવ છે કે પ્રાર્થના પ્રભુ સાંભળે એટલે પ્રભુને થેંક્યુના પ્રણામ કરવાના જ.

શ્રી કંચનબેનના જીવનમંદિરના પાયામાં તેમની પૂ. શ્રી મા પ્રત્યેની અપાર શ્રદ્ધા પડેલી છે. શરૂઆતની તદ્દન સામાન્ય સ્થિતિમાં પણ એ જ પ્રબળ શ્રદ્ધા અને આજની કૃપા સંપત્તિ સ્થિતિમાં પણ એ જ અખંડ શ્રદ્ધા. પ્રણામ, પૂજા અને પ્રાર્થના તો શ્રી કંચનબેનના જીવનમાં તાણાવાણાની જેમ વણાય ગયાં છે.

સામાન્ય આર્થિક સ્થિતિ વચ્ચે અચાનક કપરી કસોટીના સંજોગો ઊભા થયા! એક બાજુ નવા મકાનનું બાંધકામ શરૂ કર્યું હતું તો બીજી બાજુ મોટા પુત્ર હિરેનના લગ્ન કરવાના સંજોગો ઊભા થયા. લાખો રૂપિયાની જરૂર પડી, મૂંઝવણ મોટી હતી. પરંતુ કંચનબેન જેનું નામ. એ હિંમત હારે એવાં ન હતાં. જીવને તો અખંડ શ્રદ્ધા કે પૂ. શ્રી મા બેઠાં છે પછી મારે ચિંતા શું? એમણે તો પોતાના શામળિયા શેઠને પ્રાર્થના કરી કે હે મા! હૂંડી સ્વીકારજો. અત્યાર સુધી જેમનો આધાર હતો તે પરમશક્તિને પ્રમાણપૂજા દ્વારા પ્રાર્થના કરી. એક હજાર પ્રણામ પુષ્પો શ્રી માતૃચરણે ધર્યાં. ખરેખર અકલ્પ્ય ઘટના ઘટી. સામેથી જ લાખો રૂપિયાની ઓફર આવી ગઈ. પ્રભુએ હૂંડી સ્વીકારી લીધી. હિરેનનાં લગ્ન પણ મોરબીમાં જે વાડીમાં પૂ. શ્રી મા પધાર્યાં હતાં તે જ વાડીમાં ધામધૂમથી સંપન્ન થયાં અને નવું મકાન પણ સુંદર સુવિધા સાથે તૈયાર થઈ ગયું. પૂ. શ્રી માની કૃપાથી નવા મકાનનું સ્વપ્ન સાકાર થયું એટલે નવા મકાનનું નામ પણ 'શ્રી મા' રાખવામાં આવ્યું. અને નવા કૃપાભવનમાં

૨૮

અધ્યાત્મ

પુનિત પગલાં પાડતી પુત્રવધૂ બીના પણ પૂ. શ્રી માની કૃપાથી જ મંગલ પ્રવેશ પામી. એક બાજુ 'શ્રી મા' નું નવું કૃપાભવન અને બીજી બાજુ ગુણિયલ પુત્રવધૂ બીનાનું મંગલ આગમન! જાણે પૂ. શ્રી માની કૃપા અનરાધાર વરસી ગઈ! પૂ. શ્રી માની કૃપાના આ મંગલ અવસરને શ્રી કંચનબેને હજાર પ્રણામ પુષ્પો શ્રી માતૃચરણે અર્પણ કરીને વધાવી લીધી.

નવા ગૃહ મંદિરમાં બીનાનું આગમન એ પણ પૂ. શ્રી માની જ કૃપા છે. શરણાગત બાળકોના ગૃહમંદિરોમાં પણ પૂ. શ્રી મા જ પોતાની પસંદગીનાં પાત્રો મોકલે છે. બીના પણ પૂ. શ્રી માની પસંદગીનું પાત્ર હોય એવું લાગ્યા વિના રહેતું નથી. બીના પણ એમ. કોમ. થયેલી સુશિક્ષિત સંસ્કારી કન્યા છે. આ ગૃહમંદિરમાં આવીને તેણે પૂ. શ્રી માની કૃપાને શીરોધાર્ય કરી લીધી છે. તે પણ નિયમિત પ્રણામપૂજા કરે છે. શ્રી કંચનબેન કહે છે તેમ બીના પણ દૂધમાં સાકર ભળે તેમ સૌ સાથે ભળી ગઈ છે. માની શ્રદ્ધા ભક્તિથી બીનાનું હૃદય પણ એટલું જ સંપન્ન છે. તે સ્વર્ગારોહણ પણ આવી ગઈ છે. લગ્ન થયા એને પણ ચારેક વર્ષ વીતી ગયાં છે. આજે તો બીના માની કૃપાથી સુંદર પુત્રની માતા પણ બની ગઈ છે. જાણે કૃપા હી કેવલમ્, કૃપા હી કેવલમ્, કૃપા હી કેવલમ્.

પ. પૂ. માની નિત્યનોંધ

-મા સર્વેશ્વરી

તા. ૦૧/૧૨/૦૭ મહાબળેશ્વર

ગઈ રાતે શ્રી હરિએ લખ્યું. મૌનનું મંગલ ગીત—

અમારું મૌનનું મંગલ ગીત—

શાંતિ પ્રદાયક, સુખ પ્રદાયક,

મૌનનું મંગલ ગીત—અમારું.

નંદનવન કરે, નિર્વેર કરે,

મધુમય મોહક ગીત—અમારું.

ઋષિ મુનિઓ પણ માન્ય કરે જે

સમુદુર શાશ્વત ગીત—અમારું.

ગુરુભગવંત સદા સન્માને

દિવ્ય એ મહાગીત—અમારું.

પ્રકૃતિપ્રેમી પૂજા કરેને

ગાતી એ ગૌરવ ગીત—અમારું.

એ જ શ્રી હરિ આજે પ્રણામ વખતે મા પાસે આવીને ગાઈ રહ્યા છે.

મારા મન મંદિરમાં આવ,

મારાં સર્વ દ્વાર સજાવ.

મારા જન્મ મરણને ટાળ,

મારા સર્વ સંકલ્પો બાળ,

આ મા ઉપર એનું જ રાજ્ય છે તે આખું જગત જાણે છે.

વેચાઈ જવાથી વ્હાલા બની જવાય. જેવા છીએ તેવા હરિ દ્વારે ઊભા રહી જવું. ઊભા રહેતા થાકે તો બેસી જવું, પણ હરિદ્વાર

છોડી પાછા ઘરઘાટ, સંસાર ઘાટ તરફ ના વળવું. કોઈક દિવસ તો ના વેચાયેલો, જૂનો, જેને ગ્રાહકે ધ્યાનમાં નથી લીધો તેવો માલ પણ હરિના ગોડાઉનમાં કે હાટમાં એક ખૂણે પડ્યો હોય તો તો તે વેચાઈ જાય. માલ પોતે ધીરજ રાખે, મૌન રાખે, શાંતિ રાખે, વાટ જુએ તો કોઈક કાળે તો તેનો ભાવ બોલાય.

હરિ હાટ ના છોડો તો જ એ શક્ય છે.

ભક્તો કે સંતો ના ખરીદે તો શ્રી હરિ તો સંઘરશે જ. શ્રી હરિ લોકલાજે પણ પાળશે, પંપાળશે, થાબડશે. અરે, અંકે લઈને રમાડશે. કારણ હરિહાટ એ હરિનો પોતાનો છે, કંઈક પાત્રતા હશે તો જ એ માલ પ્રવેશ પામ્યો હશે ને?

એમ તો શ્રી હરિ સમજદાર છે. સમજીને ચૂપચાપ હાય હાય કે હો હા કર્યા વગર સ્વીકારી લેશે.

આ મા નામનો માલ પણ એટલો બધો ચળકતો કે નવો જ કે કિંમતી ન હતો. હરિહાટે થોડાક જપ તપ કરાવી પ્રવેશ પામ્યો તો શ્રી હરિએ હૈયે હેત ધરીને આવકાર્યો, સજાવ્યો અને હવે હરિમંચે એને સતત રમાડ્યા કરે છે. અભિનેતા મા અને દર્શક માત્ર શ્રી હરિ એના જ ભણાવેલા પાઠ, એણે જ પઢાવેલા પાઠ હરિમંચે રજૂ કરવાના. ભલે હરિમંચે મા અભિનય કરે, પણ માની દષ્ટિ સતત પેલા દર્શક શ્રી હરિ ભણી જ. જેમ નાનું બાળક મંચ ઉપર એકાદ નાનું ગીત ગાવા ચઢે, પણ એની નજર સતત એની માતા તરફ જ હોય.

અહીં આ મા નામના પાત્ર સાથે શ્રી હરિ પણ અભિનય કરે અને પાછા માની સામે પણ એ જ શ્રી હરિ દર્શક બનીને જોવા બેસે અને ઘણી ઘણીવાર તાલી પાડીને વધાવે. ઘણીવાર અભિનય જોતાં મોહું પણ બગાડે.

હા, મોઢું બગાડે શ્રી હરિ? ક્યારે? જ્યારે જ્યારે પાત્રને તટસ્થ બનવાને બદલે ભક્તોની ચિંતા કરતાં જુએ કે તરત જ શ્રી હરિનું મોં બગાડી જાય. એટલે પાત્ર પાછું સમજી જાય ને તટસ્થ બનીને પાછું પ્રભુને પ્રિય પાઠ ભજવી પ્રભુને પ્રસન્ન કરી લે.

આ મા નામનો માલ મૂળતો કર્પૂરવનના કાલીમંદિરનો: ત્યાં એ માલનું ઉત્પાદન. ઉત્પાદન થતાં જ શીલ્પી બનીને માલના સર્જક શ્રી કાલીદાસે બાપૂજી બનીને એને અંકે બેસાડીને ધર્મના સંસ્કાર વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. મંત્રગાન કે ઋષિમુનીઓના શ્લોકો દ્વારા માલને સુશોભીત કરી સજાવ્યો.

એટલે આ માલ ઉપર સૂક્ષ્મદર્શકચંદ્રથી બારીકાઈથી જોશો તો એ માલ ઉપર બાપૂજીની પવિત્ર સ્પર્શની પ્રસાદી દેખાશે. તેમના વાત્સલ્યભર્યા સંસ્પર્શમાં સર્વોત્તમ સાત્ત્વિક સંસ્કારો આ લોહીમાં ઉતર્યા છે. પિતાની એ પવિત્ર સંપત્તિ હતી. એ જ એની પાત્રતા હતી. એ પાત્રતાથી જ, પિતાજીના આશીર્વાદથી પિતાજીની કૃપા ને પિતાજીના જ શ્રીરામે આ હરિહાટે પ્રવેશ અપાવ્યો.

હે પિતાજી, આપના પાવન શ્રીચરણે અમારા લક્ષ્કોટિ પ્રણામ. આપના શ્રી અંકની મોજ પામી અમે ધન્ય થયાં.

હે હરિ, આ માલને હરિમાલ જ રાખજો. હરિ હાટે જ રાખજો. હરિહાથે જ વધાવજો. હરિ અંકે જ મૂકજો. એને માથે શ્રી હરિનો જ ટ્રેડમાર્ક રાખજો.

આજે ૩૩૪ માળા થઈ ગઈ છે. મંત્રજપથી આનંદ છે.

પ્રભાતે આજે પક્ષીઓનું સંકીર્તન સંભળાયું. હા, વિવિધ પક્ષીઓ એક સાથે એક જ વૃક્ષ ઉપર બિરાજીને સૌ પોતપોતાની ધૂન ગાઈ રહ્યાં હતાં. માનવ ભજનમંડળમાં જેમ વિવિધ ધૂન

ભગવાન શ્રી રામની, શ્રી શંકરની, શ્રી કૃષ્ણની, જગદંબાની ગાઈને ગવડાવે તેવું. પણ બધા પક્ષીઓ અહીં એક સાથે સંકીર્તન કરે. બધા જ પક્ષીઓ પોતાની જ ધૂન ગાય. જેમ બધા નાનકડા બાળકો પોતપોતાનું ગીત એક સાથે ગાય તેમાં જાણે સંગીતના બધા જ સૂરો સંભળાય.

બધાં જ પક્ષીઓ એક સાથે વિવિધ ધૂનનું સંકીર્તન કરી રહ્યા હતાં. પ્રભુ તો એ દરેકનો પોકાર, આર્તનાદ સાંભળી જ લેતા હશે ને? અને તે દરેકને પ્રત્યુત્તર પણ આપતા જ હશે ને! જેમ ઘણાં બધાં બાળકો સાથે રહે છતાં માતા ઓળખી જાય કે આ મારો જ બાળ રહે છે. એટલે તે તે માતાઓ ઉઠીને તેને ઉંચકી લે.

મહાબળેશ્વરના આ વનવિસ્તારમાં પક્ષીઓની જ સોસાયટી: જ્યાં દરેકને મનગમતા પ્લોટ મળે ને સાંજ થતાં જ સૌ પોતપોતાના સ્થાનમાં હાથ પામે. પક્ષીઓને ઉડવા માટે કોઈ પરવાનગી લેવી ના પડે. કોઈ ટિકિટ પણ ના લેવી પડે. સ્વતંત્ર. ઈચ્છા થાય ત્યારે તેટલું તે દિશામાં ઉડે. ભૂખ, તરસ તો એને પણ લાગે. એટલે પરિશ્રમ તો કરવો જ પડે.

સંસારી હોય કે સાધક સૌએ પરિશ્રમ તો કરવો જ પડે. પરિશ્રમ ભલે અલગ હોય.

આજે બેન બીજલ, દેવાંગી, નાનકડો સ્તવન અને પુષ્ટી મુંબઈથી આઠ કલાકની બસની યાત્રા કરીને અહીં આવ્યાં છે. અને પેલી જયુ તો ઠેઠ અમદાવાદથી મુંબઈ અને મુંબઈથી મહાબળેશ્વર માત્ર (૧૧૧ દિવસ) દોઢ દિવસ માટે. ભારે પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે.

શા માટે એ પરિશ્રમ પ બાળકોએ કર્યો હશે? માત્ર દર્શન

અને સત્સંગ. બસ બીજો એક પણ લૌકિક હેતુ નથી. મા ગમે છે તો ચાલો મા પાસે ભલે ને ૮ કલાક કે ૧૬ કલાકનો શ્રમ હોય.

આટલો ભારે શ્રમ—શ્રમ લાગતો નથી. શ્રમહર શ્રી હરિના દર્શને જેમ ભક્તની લાંબી લાંબી કઠિનયાત્રાનો શ્રમ દર્શન માત્રથી જ ઉતરી જાય. અરે, શ્રી હરિ જ એ શ્રમ હરી લે.

૫ બાળકોમાંથી કોઈને થાક ના લાગ્યો. શ્રી હરિએ સૌને જાણે શક્તિ ને સ્ફૂર્તિથી ભરી દીધાં. શ્રી હરિ જાણે છે કે મારે માટે જ આવ્યા છે તો એટલું તો પોતાના હોય તેને માટે કરે જ ને!

હે સર્વશ્રેષ્ઠ સ્વજન હરિ, આપના પાવન શ્રી ચરણે પ્રણામ, પ્રણામ, પ્રણામ, પ્રણામ.....

(ક્રમશઃ)

મંગલમયયાત્રા અમંગલમય જણાય ત્યારે સૃષ્ટિને નહિ, દષ્ટિને બદલવાની જરૂર છે, જે સૃષ્ટિને બદલીને સમાધાન શોધે તે ભૌતિકવાદી અને જે દષ્ટિને બદલીને સમાધાન શોધે તે અધ્યાત્મી. — ભાણદેવજી

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

❀ સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ ❀

ગ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ તેમ જ દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોટી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫૦૦૭

ફોન : (૦૨૬૧) ૨૨૫૪૯૮૨, ૨૨૫૮૮૦૪

સર્વનું આરોગ્ય—૨

ડૉ. અભય બંગ, સંકલન:—ડૉ. તરલિકા ત્રિવેદી

(આ લેખ જરૂરથી વાંચો. કારણ કે દરેક માણસના જીવનને સ્પર્શતી વાતો તેમાં છે, જે આપણને વિચારતા કરી મૂકે તેવી છે, વળી તેનો અમલ કરીશું તો નવી જીવન પદ્ધતિ પ્રમાણે કુદરતી જીવન જીવતા થઈશું. —તંત્રી)

[પૂર્વાર્ધમાં આપણે વાંચ્યું : ડૉ. અભય બંગે મૃત્યુના ત્રણ મુખ્ય વૈશ્વિક કારણો હૃદયરોગ, કેન્સર અને બાળમરણની પૂર્વ ભૂમિકા બાંધી. આ ભાગમાં ડોક્ટર બંગ આ બીમારીઓને સામાજિક અર્થવ્યવસ્થાની સમસ્યાઓ સાથે વણી લઈને વિશદ ચર્ચા કરે છે.]

૧.બાળમૃત્યુ બાળમૃત્યુ અને નવજાત શિશુ વિષેના ગડચિરોલી પ્રદેશમાં અમે કરેલા સંશોધનો ૧૯૯૦ અને ૧૯૯૯ માં “લેન્સેટ” માં પ્રકાશિત થયા છે (“લેન્સેટ” એ વિશ્વવિખ્યાત મેડિકલ જર્નલ છે.) એ દશ વર્ષના અમારા સંશોધનોમાં બાળમરણ અટકાવવાની બે મુખ્ય પદ્ધતિઓ અમને હાથ લાગી છે. બહુ ઓછા ખર્ચે, મોટી ઈસ્પિતાલો કે મોટા દાક્તરો વગર, અરે સ્ટેથોસ્કોપ વિના, ગડચિરોલી જેવા પછાત પ્રદેશમાં બાળમૃત્યુનું પ્રમાણ ૭૫ ટકા જેટલું ઓછું કરી શકાય છે. જરૂર છે માત્ર બે વાતની.

પહેલી વાત એ માતાઓને જાગૃત કરવાની. ગર્ભસ્થ શિશુને કેમ સંભાળવું તથા જરૂર પડે ત્યારે આરોગ્ય સેવા માટે ક્યાં જવું—આટલી વાતની જાણકારી જો માતા પાસે હોય તો અડધી બાજી જીતી શકાય.

બીજી વાત છે માતા પોતાના ગામમાં જ બાળકનો ઉપચાર કરાવી શકે, તેવી સગવડ ઊભી કરવી. ઠેઠ ૧૯૫૧ માં ચીને આરોગ્ય સેવા કેટલા અંતરે મળવી જોઈએ તે માટેનું સોનેરી સૂત્ર બનાવેલું—

“એક મા પોતાના માંદા બાળકને તેડીને જેટલું ચાલી શકે એટલા અંતરમાં તબીબી સેવાઓ મળવી જોઈએ.” આપણે પણ જો આવી કોઈ વ્યવસ્થા કરી શકીએ તો બાળમરણમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો લાવી શકાય.

વિશ્વમાં આરોગ્યસેવાને ક્લિષ્ટ બનાવી દેવામાં આવી છે. નવજાત બાળક માટે તો વળી ખાસ પ્રકારના નિષ્ણાતો જ જોઈએ, એવો મત પ્રવર્તે છે. ખરેખર એવું જરૂરી નથી. જીવન અને મરણનો પ્રશ્ન હોય ત્યાં થોડું પણ તાકીદનું કામ ઘણું સારું પરિણામ આપે છે.

ગઢચિરોલીમાં સાત આઠ ચોપડી ભણેલી ૩૬ બહેનોને અમે આરોગ્યસેવિકા તરીકે તૈયાર કરી છે. એઈમ્સ (AIMS : અખિલ ભારતીય આયુર્વિજ્ઞાન સંસ્થા, દિલ્હી)ના બાળચિકિત્સા વિભાગના અધ્યક્ષ ડો. મહેરવાન સિંગના વડપણ હેઠળની દશ નિષ્ણાતોની ટીમે આ બહેનોની પરીક્ષા લઈને પ્રમાણ પત્ર આપ્યું કે “અમારા એઈમ્સના તજજ્ઞ દાક્તરો કરતાં આ સેવિકાઓ નવજાત શિશુ અંગે વધુ જ્ઞાન ધરાવે છે.”

આમ માની જાગૃતિ તથા ગામે ગામ આવી સેવિકાઓ હોય તો આપણે દર વર્ષે થતાં એક કરોડ દશ લાખ બાળમરણ રોકી શકીએ.

હૃદયરોગને નાથવા મનની સંકુચિતતાને દૂર કરવાની જરૂર છે. મારા માટે તો બાળમૃત્યુ વિષેના સંશોધને આ કામ કર્યું.

મારા રોગને વીસરીને હું કાર્ય કરું છું ત્યારે મારી જાતને—મારા સ્વાર્થને અતિક્રમીને હું “મારાપણા”ની કેદમાંથી મુક્ત થાઉં છું, અને મારા હૃદયરોગમાંથી ય મારી મુક્તિ થાય છે.

ત્રીજો રોગ તે કેન્સર. જૈવિક રીતે કેન્સર એટલે શરીરની અમુક પેશીઓ શરીરની જરૂરિયાત કરતાં વધારે અનિયંત્રિતપણે વધે, શરીરનો એના પર અંકુશ રહે નહિ, શરીર ખવાવા માંડે.

પરંતુ આ તો છે શરીરનું કેન્સર. એનાથી વધારે ભયંકર કેન્સર તો આજની અર્થવ્યવસ્થાને લાગ્યું છે. આજની અર્થવ્યવસ્થાનાં દૂષણો :

આજની અર્થવ્યવસ્થા માણસની જરૂરિયાત માટે નથી પણ કોઈ વસ્તુનું બજાર વધે તે માટે જ છે. એમાં માણસનું શોષણ થાય છે. મુક્ત વ્યાપાર એ અર્થતંત્રનું એક પ્રકારનું કેન્સર જ છે. આનાં ભયંકર પરિણામો તપાસીએ.

૧. માણસના સુખની વ્યાપ્યા બજાર નક્કી કરે છે. એ માણસને કોઈપણ સ્થિતિમાં અસંતુષ્ટ રાખે છે. યંત્રોના બજારે એવું વચન આપ્યું હતું કે યંત્રના વપરાશથી માણસને ખૂબ સમય મળશે. આજે આટલાં યંત્રો છતાં નિરાંત ક્યાં છે? આદિવાસી પોતાની જરૂરિયાત પૂરતું જ કમાઈને આનંદથી રહેતો હોય તેને જરૂરિયાત વધારવા ઉશ્કેરી અસ્વસ્થ બનાવાય છે; શહેરમાં ધકેલાય છે. આ જ બજાર શહેરના અતિવ્યસ્ત અને મહત્વકાંક્ષી માણસને ગામડે લઈ જઈ પોતાના ભાવે વિશ્રાંતિ વેચે છે! આમ બધાને અસમાધાનની પરિસ્થિતિમાં રાખી સુખ સંતોષના ખોટાં સપનાં બજારે વેચ્યાં છે. માણસ હંમેશા અસંતુષ્ટ રહે એમાં જ બજારને રસ છે.

૨. બજારની આ વ્યવસ્થાના કેન્સરની અસર વાતાવરણ

પર થઈ છે. વાહનોના ભયંકર વધારાથી હેલ્મેટ પહેરીને સ્કૂટર ચલાવવું પડે છે અને હવા પણ એટલી દૂષિત થઈ ગઈ છે કે મોં—નાક પર રૂમાલ બાંધવા પડે છે. ૫૦ વર્ષ પહેલાં આ વાત કોઈ ડરામણી નિરાશાજનક વિજ્ઞાન કથાના ગપ્પા જેવી લાગી હોત, તે આજે વાસ્તવિકતા બની ગઈ છે.

જેમ વિપરિત જીવનશૈલીથી માણસને તાવ આવે તેમ વિપરિત અર્થવ્યવસ્થાથી પૃથ્વીને તાવ આવે જ છે જેને આપણે વૈજ્ઞાનિક ભાષામાં ગ્લોબલ વોર્મિંગ કહીએ છીએ. દર વરસે ૭ અબજ ટન કાર્બન ડાયોક્સાઈડ હવામાં ભળે છે. પૃથ્વીનું તાપમાન આવતાં થોડા વર્ષોમાં ૬ ડિગ્રી ફેરનહીટ વધી જશે અને ધ્રુવપ્રદેશનો બરફ પીગળતાં સાગરોના પાણીની સપાટી પાંચેક ફૂટ વધશે અને કેટલાય સાગરકાંઠાના વિસ્તારો ડૂબી જશે. ઓઝોન સ્તરના ગાબડાની ભયંકર અસરોની વાત તો જાણીતી જ છે.

૩. વૈજ્ઞાનિક ગેરસમજો : ઈંગ્લેન્ડના ‘ઈકોલોજિસ્ટ’ સામયિકમાં આવેલી વાત છે. એક દાંતના દાક્તર પોતાના દર્દીઓને ફ્લોરાઈડવાળી ટૂથપેસ્ટ વાપરવાની સલાહ આપતા. તેમને એક રસાયણશાસ્ત્રના પ્રાધ્યાપકે પૂછ્યું, “તમે આ ભલામણ કરો છો તે કયું ફ્લોરાઈડ?” દાંતના દાક્તરને ખબર જ નહીં કે ફ્લોરાઈડ વિવિધ સંયોજન સ્વરૂપે હોય છે જેમકે સોડીયમ ફ્લોરાઈડ પાણીમાં દ્રાવ્ય હોય છે તો કેલ્શ્યમ ફ્લોરાઈડ લગભગ અદ્રાવ્ય જેવું જ. પછી તો ડેન્ટીસ્ટ આ વિષયમાં ઊંડા ઉતર્યા. એ વખતે પીવાના પાણીમાં પણ દાંતના રક્ષણ માટે ફ્લોરાઈડ ભેળવતા, એટલે એમણે વોટર સપ્લાય કંપનીમાં ફોન કર્યો કે કયું ફ્લોરાઈડ વાપરો છો? તો જવાબ

મળ્યો કે ખાણોમાંથી કાચી ધાતુ મેળવતાં જે કચરો બહાર પડે છે તેમાં સિલિકોફ્લોરાઈડ વાપરો છો? તો જવાબ મળ્યો કે ખાણોમાંથી કાચી ધાતુ મેળવતાં જે કચરો બહાર પડે છે તેમાં સિલિકોફ્લોરાઈડ હોય છે તે વાપરીએ છીએ! તે ઘણું જ સસ્તું છે અને બીજા મોંઘા ફ્લોરાઈડ પરવડે તેમ નથી. આમાં થોડું આર્સેનિક અને સીસું ખરું પણ બીજો કોઈ ઉપાય નથી, અને અમે પોતે આ પાણી પીવામાં વાપરતા નથી.” ડેન્ટીસ્ટ તો ગભરાઈ ગયા. પોતે પણ આ પાણી પીવાનું બંધ કરી દીધું, પરંતુ સ્નાન દ્વારા આર્સેનિક ત્વચામાં શોષાતું રહ્યું અને અંતે તેમને કેન્સર થયું! કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ સૃષ્ટિમાં વ્યક્તિગત રીતે કેન્સરથી બચવાનું મુશ્કેલ છે. સવાલ બધાંનો છે. પૃથ્વી પર હવે કોઈ જગ્યા સલામત રહી નથી, એટલે જો કોઈ એમ માને કે મારી જાતને હું સુરક્ષિત રાખું, ભલે બીજાને મરવા દો—તો આવું શક્ય નથી.

૪. સર્વાંગી અભિગમ : વૈજ્ઞાનિક જેમ્સ લવલોકના “ગાઈયા” સિદ્ધાંત પ્રમાણે પૃથ્વી એક વિરાટ સજીવ એકમ છે—પૃથ્વી દેવી! (ગ્રીક પુરાણોમાં “ગાઈયા” એટલે પૃથ્વી) બદલાતી પરિસ્થિતિ અનુસાર તે બદલાતી રહે છે. ડાર્વિનના ઉત્ક્રાંતિ સિદ્ધાંત મુજબ કયો જીવ ટકી રહેશે તે પૃથ્વીના વાતાવરણના તેના તાલમેલ પર આધારિત છે, પરંતુ એથીયે આગળ વધીને પૃથ્વી પરના સજીવો પણ નક્કી કરે છે કે પૃથ્વીના તાપમાન, હવામાન અને ભૌગોલિક રચનાને અસર કરે છે. પૃથ્વીને એક સજીવ, દેવી માનવી તે આધ્યાત્મિક વાત છે, આપણા વ્યવહારથી પૃથ્વીનું પર્યાવરણ સાચવવું તે વૈજ્ઞાનિક વાત છે અને મારા કૃત્યથી પૃથ્વીનું ભવિષ્ય બદલાય તે જાણીને

જવાબદારીથી વર્તવું તે એક સામાજિક વાત છે. “ગાંધીયા” સિદ્ધાંતમાં આ ત્રણે વાતને વણી લેવાઈ છે.

પ. મારે કેવી રીતે જીવવું? : આ બધી ચર્ચા પછી દરેકે પોતે કઈ રીતે જીવવું તે વિચારવું રહ્યું. મારી પાસે મારા પોતાના જીવવા માટે ચારેક મુદ્દા છે :

ક. લીલો ગ્રાહકવાદ (ગ્રીન કન્સ્યુમરીઝમ) : હું જે પણ વસ્તુનો વપરાશ કરું તેનાથી પૃથ્વીને હાનિ ન પહોંચવી જોઈએ એવી સભાનતા. વસ્તુ કઈ રીતે બની, તેનો અંતે નિકાલ કઈ રીતે થશે, તે વિષે જાગૃતિ. પ્લાસ્ટિકના ઝબલાના સ્થાને કપડાની થેલીનો ઉપયોગ.

ખ. તમે ખર્ચેલો દરેક રૂપિયો તમારો મત (વોટ) છે એક ચોક્કસ અર્થતંત્ર માટે. જેમકે મુસાફરીમાં તમે દશ રૂપિયાનું નાણિયેર પાણી પીઓ કે કેળાં ખાઓ તો એક ખેડૂતને પ્રોત્સાહન મળશે, જ્યારે દશ રૂપિયાનું બીસ્કીટનું પેકેટ કે ઠંડા પીણાની બોટલ એક જુદા જ અર્થતંત્રને પોષશે.

ગ. અન્નની હેરફેરના માઈલ ઓછા કરો : સ્થાનિક ઉગેલી વસ્તુઓ ખાવ. જ્યાં ભાવ વધારે મળે ત્યાં પેટ્રોલ/ડીઝલ બાળીને ખેત પેદાશો વેચવા મોકલીને કેટલું પ્રદુષણ વધારીએ છીએ?

ઘ. રોજના ત્રણથી ચાર કિલોમિટર ચાલો. હૃદયરોગની શક્યતા ૫૦ ટકા ઘટશે. વાહન ઓછાં વાપરો. કામકાજ માટે ચાલીને કે સાઈકલ પર જાવ. શહેરોને ચાલનારા માણસો માટે યોગ્ય બનાવો.

ચ. કરીને જુઓ! છેલ્લે ગાંધીજીને યાદ કરીએ. ઘણીવાર થાય, ગાંધી પાસે જઈને કહું, “બાપુ, આવડી મોટી સમસ્યા અને અમે તો નાના માણસો, અમારાથી શું થાય?” ત્યારે એક

પ્રસંગ યાદ આવે. દાંડી યાત્રા વખતે મીઠાના સત્યાગ્રહની સફળતા અંગે ઘણાને શંકા હતી. તેમાંના એક મોતીલાલ નહેરૂએ તો ગાંધીજીને શંકાકુશંકા કરતો બાવીશ પાનાનો એક પત્ર ઢસડી નાખ્યો. જવાબમાં ગાંધીજીએ ફક્ત એક વાક્ય લખ્યું, “તમારો પત્ર મળ્યો, કરીને જુઓ!” પછી મોતીલાલે જાહેર કર્યું, ‘હું પણ સત્યાગ્રહમાં જોડાઈશ.’ અને તરત જ એમની ધરપકડ થઈ. જેલમાં જતાં પહેલાં એમણે ગાંધીજીને તાર કર્યો, ‘બાપુ, કર્યા પહેલાં જ જોઈ લીધું!’

આમ, આજે બાપુને પૂછીએ કે આવડું ભગીરથ કાર્ય થશે? તો બાપુ કહેશે, ‘કરીને જુઓ!’

ઈહલોકની તમારી આ યાત્રા કેવળ સ્થૂળ, ભૌતિક બાબતોમાં રાચીને મૃત્યુધર્મને પામવા માટે નથી. પ્રત્યેક જીવાત્મા તેના પોતાના શાશ્વત સ્વરૂપને પામવાના— આત્મસાક્ષાત્કાર પામવાના દિવ્ય પ્રારબ્ધ સાથે જ જન્મે છે. તમારું જીવન ઉચ્ચ મૂલ્યો માટે છે, એ શાશ્વત સંદેશને હંમેશ યાદ રાખો.

—કઠોપનિષદ્
ફોન : દુકાન : ૨૨૫૮૮૧૨ ઘર : ૨૬૬૪૦૭૮

મોબાઈલ : ૯૩૭૪૭૧૦૩૦૪

દીપક સી. મહેતા

❖ કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડિઓ ❖

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્ષ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧

સ્વામી રામના આધ્યાત્મિક અનુભવો

સંપાદન : સ્વામી અજય

અનુવાદક : શ્રી કુંદનિકા કાપડિયા

(સ્વામી રામ અત્યંત તાર્કિક હતા. પ્રશ્નખોર હતા. તેમના ગુરુ સીધી રીતે તેમને ઉપદેશ આપવાને બદલે સંન્યાસીઓ અને યોગીઓ પાસે મોકલતા અને તે રીતે તેમનું આધ્યાત્મિક ઘટતર કરતા.)

આસામના એક બ્રિટિશ લશ્કરી અધિકારીએ મારા(સ્વામી રામના) ગુરુના માર્ગદર્શન હેઠળ ધ્યાન કરવાનું શરૂ કરેલું. ગુરુને તે ૧૯૩૮માં ઋષિકેશથી ચાલીસેક માઈલ દૂર આવેલા રુડકીમાં મળ્યા હતા. એક ભારતીય અધિકારીએ મારા ગુરુની બહુ પ્રશંસા કરેલી એટલે આ સેનાપતિ એક વાર તેની સાથે ગુરુને મળવા ગંગાકાંઠે ગયા હતા. ત્યાર પછી તે અવાર નવાર તેમની પાસે જતા અને તેમની સાથે રહેવા પોતાનો લશ્કરી હોદ્દો છોડી દેવાનોયે તેમણે વિચાર કરેલો. મારે માટે પણ તેમને પ્રેમ હતો અને હું આસામ જાઉં તેમ તે ઈચ્છતા હતા. જો કે મને તો શહેરો અને નગરો કરતાં પહાડોમાં જ રહેવાનું વધારે ગમતું હતું.

અમે ગુમ્તકાશીથી પાંચ-છ માઈલ એક ગુફામાં રહેતા હતા, ત્યારે નાગા પર્વતોમાં રહેતા એક સિદ્ધ યોગી બુદ્ધેબાબા મારા ગુરુને મળવા ત્યાં થોભેલા. તેમના વાળ અને દાઢી સફેદ હતાં. વસ્ત્રો પણ સફેદ પહેરેલ. એક સીધો ટટ્ટાર વાંસ હોય એવી રીતે તેઓ ચાલતા. આ સિદ્ધ ઘણી વાર મારા ગુરુને મળવા આવતા અને ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સાધના બાબત તેમની સલાહ લેતા.

શરીર બદલવાના વિષય પર તે અનેક વાર મારા ગુરુ સાથે વાત કરતા. હું ત્યારે સોળ વર્ષનો હતો અને ‘પરકાયા પ્રવેશ’ નામે ઓળખાતી આ સાધના બહુ સમજતો ન હતો. આ યોગિક ક્રિયા વિશે કોઈ મારી સાથે ખુલ્લી રીતે વાત કરતું નહોતું.

દસ દિવસ પછી મારા ગુરુએ મને બુદ્ધેબાબા સાથે આસામ જવાનું કહ્યું. અમે ટ્રેઈનમાં આસામ ગયા અને પેલા લશ્કરી સેનાપતિને મળવા રોકાયા. તે નિયમિતપણે યોગાસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન કરતા. બીજા લશ્કરી અધિકારીઓ તેની આ બધી બાબતો સમજતા નહોતા. તેમને લાગતું કે એ કંઈક વિચિત્ર ક્રિયાઓ કરે છે. તેની હેઠળના એક ભારતીય મેજરે એને વિશે મારી સાથે વાતો કરી. તેમણે કહ્યું:

‘પહેલાં તે મને એક ખુરશી લાવવાનું કહે છે. ખુરશી પર બેસી મને તેની હેઠળથી ખુરશી કાઢી લેવાનું કહે છે અને છતાં એ એવી મુદ્રામાં રહે છે, જાણે આરામથી ખુરશી પર જ બેઠા હોય.’ પોતાની ઓફિસમાં પણ ડેસ્ક પાસે એ જ રીતે બેસતા. બીજા એક મેજરે તેમની સાથે લાંબો વખત કામ કર્યું હતું. તેમણે કહ્યું કે, ‘યોગી બન્યા પછી તેમનું વ્યક્તિત્વ સતત બદલાતું ગયું હતું.’ તેમણે કહ્યું, ‘હવે તે મગજ ગુમાવતા નથી. તે ઘણા મૂઠ્ઠુ અને માયાળું છે.’ સેનાપતિએ બધી જાતનાં કેફી પીણાંનો ત્યાગ કર્યો હતો. તે હિન્દી બહુ સારું જાણતા હતા અને સંસ્કૃત શીખતા હતા. હું ત્યાં હતો ત્યારે મેં બુદ્ધેબાબાને સેનાપતિને કહેતા સાંભળ્યા કે નવ દિવસમાં તે બીજું શરીર ધારણ કરવાના છે.

થોડા દિવસ પછી લશ્કરી છાવણી છોડી હું ને બુદ્ધેબાબા નાગા પહાડોમાં ગયા. એ ભાગમાં મચ્છર, સાપ અને વાઘ હાથી જેવાં જંગલી પ્રાણીઓ પુષ્કળ હોવાથી બહુ ઓછા

યોગીઓ ત્યાં રહે છે. અમે જે ગુફામાં રહ્યા તે સ્વામી નિગમાનંદની હતી. તેમણે પોતાના અનુભવ આધારિત ત્રણ પુસ્તકો ‘યોગીગુરુ’ ‘તાંત્રિકગુરુ’ અને ‘વેદાંતગુરુ’ લખેલ, જે મને ખૂબ ઉપયોગી નીવડ્યાં હતાં. અમે જે સમય ગાળ્યો તેમાં આ સિદ્ધ હંમેશા કોઈક ગહન વિષય પર વાત કરતા પણ ત્યારે મારું મગજ મારા સ્નાયુઓને મજબૂત કરવામાં રોકાયેલું રહેતું. મેં બાબાને કહ્યું, ‘મારા સ્નાયુઓ કેવા મજબૂત છે?’ સાંભળીને તેમણે કહ્યું, ‘તારી શક્તિની ટૂંક વખતમાં જ કસોટી થશે.’

મારું મન બહુ પ્રશ્નખોર હોવાથી બાબાને પ્રશ્ન પૂછવા કરતો. તેમણે વધુ પ્રશ્નો ન પૂછવા અને મારા મંત્ર પર મન એકાગ્ર કરવા કહ્યું. બાબાને સંસ્કૃત, હિન્દી, પાલી, તિબેટી, અને ચીની સહિત ઘણી ભાષાઓ આવડતી હતી. ક્યારેક તે મારી સાથે અંગ્રેજીમાં વાત કરતા. મારા સતત બોલ બોલ કરવાથી ચિડાયા હોય ત્યારે અંગ્રેજીમાં કહેતા, ‘શટ અપ!’ મને મૌન રહેવું ગમતું, પણ રહસ્યમય લાગતી ઘણી બાબતો વિશે જાણવાની ઈચ્છાથી તેઓ ચિડાતા તો પણ હું તો મંડી જ રહેતો. ગુફા છોડવાનો અમારો વખત નજીક આવ્યો ત્યારે મેં તેમને પૂછ્યું કે તમે બીજું શરીર ધારણ કરવા કેમ ઈચ્છો છો? તેમણે કહ્યું, ‘મારી ઉંમર નેવું વર્ષથી વધારે છે. હવે મારું શરીર લાંબો વખત સમાધિમાં રહેવાને યોગ્ય સાધન રહ્યું નથી. વળી એક તક સામેથી આવી છે. એક જુવાન માણસને સાપ કરડશે. અહીંથી તેર માઈલ દૂર એક નદીમાં તેના શબને વહાવી દેવામાં આવશે.’ મને એમની વાત બહુ ગૂંચવણભરી લાગી. તેમણે કહ્યું કે, ‘આપણે સવારમાં ગુફા છોડી નીકળીશું અને સાંજ થતાં સુધીમાં ત્યાં પહોંચી જઈશું.’

પરંતુ સવારે અમે ગુફાની બહાર નીકળી શક્યા નહિ, કારણ કે રાત દરમિયાન એક હાથીએ આવીને ગુફાની બહારના ભાગમાં પોતાની સૂંઢ ઘુસાડી હતી. ગુફાની અંદર રહેલ વીંછીએ સૂંઢ પર ડંખ માર્યો હતો. હાથીના આગલા બે પગ સૂંઢ અને માથું ગુફાની અંદર હતાં અને બાકીનું શરીર ગુફાની બહાર હતું. એ જ સ્થિતિમાં મરણ પામ્યો હતો. બહાર નીકળવા માટે ઘણી મહેનત કરવી પડે તેમ હતું. બાબાએ વીંછીને પકડ્યો અને કહ્યું, ‘દુષ્ટ છોકરા, તેં કેવું ભયંકર કામ કર્યું છે!’

મેં બૂમ પાડી, ‘તમને એ કરડશે.’ પણ તેમણે કહ્યું, ‘ના, એમ કરવાની તેની હિંમત નહિ ચાલે.’ એ વીંછી મોટો, કાળો, પાંચેક ઈંચ લાંબો હતો. હું એને મારી લાકડાની સપાટથી મારી નાખવા ઈચ્છતો હતો, પણ બાબાએ કહ્યું, ‘જીવતા પ્રાણીને મારવાની કોઈને સત્તા નથી. તું કર્મ અને તેના પરિણામ વિશે સમજીશ ત્યારે આ શું બન્યું તેની તને ખબર પડશે. બન્નેએ એક—બીજાનું ઋણ પૂરું કર્યું છે’ વિશેષ કાંઈ ન સમજાયું, કારણ કે અમારે ગુફાની બહાર નીકળી પગે ચાલીને ગાઢ જંગલમાં લાંબું અંતર કાપવાનું હતું. બે કલાકની સખત મહેનત પછી હું મરેલા હાથીને થોડો ખસેડી અમે સરકીને નીકળી શકીએ એટલી જગ્યા કરી શક્યો. ગુફાની ઉત્તરે તેર માઈલ દૂર એક નદી હતી ત્યાં અમે રાત્રિ મુકામ કર્યો. વહેલી સવારે ઊઠીને મેં નદીમાં સ્નાન કર્યું અને સાડાચાર વાગે ધ્યાનમાં બેઠો. મેં આંખો ઉઘાડી ત્યારે બાબા ત્યાં નહોતા. મેં તેમની શોધ કરી અને આખો દિવસ તેમની રાહ જોઈ પણ તે આવ્યા જ નહિ, આથી મેં ત્યાંથી નીકળી મારા નિવાસે જવાનું નક્કી કર્યું.

આખોય પ્રવાસ બહુ રહસ્યભર્યો અને નિષ્ફળ લાગ્યો. મારા

પાછા જવાનો માર્ગ પણ ખાડા ટેકરાવાળો અને કાંટાળા છોડવાની વચ્ચેથી પસાર થતો હતો. બ્રિટિશ સેનાપતિના આસામના મુખ્યાલયે હું પહોંચ્યો ત્યારે તેમણે કહ્યું, ‘બુઢેબાબાએ નવું શરીર ધારણ કર્યું છે.’ પણ મને આખી વાતની કંઈ ગડ બેઠી નહિ. બીજા દિવસે સવારે હું મારા ગુરુ પાસે જવા હિમાલયના પ્રવાસે નીકળ્યો. ત્યાં પહોંચ્યો ત્યારે મારા ગુરુએ કહ્યું, ‘કાલ રાતે બુઢેબાબા અહીં હતા અને તારે વિશે પૂછતા હતા.’ થોડા દિવસ પછી એક જુવાન સાધુ અમારી ગુફા પર આવ્યા. તે મારી સાથે એવી રીતે વાત કરવા લાગ્યા, જાણે મને લાંબા સમયથી ઓળખતા હોય. આસામના અમારા પ્રવાસની બધી ઘટનાઓ તેમણે વિગતે વર્ણવી બતાવી અને કહ્યું, ‘હું દિલગીર છું કે મેં શરીર બદલ્યું ત્યારે તું મારી સાથે નહોતો.’ આવી વ્યક્તિ સાથે, જે એક વાર ખૂબ પરિચિત હતી અને જેણે હવે નવું શરીર ગ્રહણ કર્યું હતું એની સાથે આવી રીતે વાતો કરવાનું મને ખૂબ વિચિત્ર લાગતું હતું. મને જણાયું કે આ નવા શરીર સાધનને કારણે તેમની પહેલાની શક્તિઓ અને વિશેષતાઓ પર કશી અસર પહોંચી નહોતી. બુઢેબાબાની સઘળી બુદ્ધિ, જ્ઞાન, સ્મૃતિ, આવડત અને રીતભાત આ સાધુમાં પ્રગટ થતાં હતાં. તેમની વાણી અને ક્રિયાઓનું બારીક નિરીક્ષણ કરી મેં આ બાબતની ખાતરી કરી. આ જુવાનની ચાલ પણ બુઢેબાબાની જેમ સીધા સોટા જેવી હતી. પાછળથી મારા ગુરુએ તેમને નવું નામ આપ્યું. અને કહ્યું, ‘નામ શરીર સાથે જાય છે, આત્મા જતો નથી.’ હવે તે આનંદબાબા નામે ઓળખાય છે અને હજુય તે હિમાલયમાં ભ્રમણ કરે છે. આજે પણ હું તેમને જોઉં છું તો મને તેમનું પૂર્વ શરીર યાદ આવે છે.

(ઉપર જણાવેલ બનાવ ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે બુઢેબાબાએ સ્વામી રામને જે વાત કરેલ કે, ‘આવતી કાલે એક મૃત શરીર સારી સ્થિતિમાં હશે. એક જુવાન માણસને સાપ કરડશે અને તેર માઈલ દૂર એક નદીમાં એના શબને વહાવી દેવામાં આવશે.’ બુઢેબાબાએ અને સ્વામી રામે તે જ નદી પર રાત્રી મુકામ કરેલ અને જ્યારે વહેલી સવારે સ્વામી રામ તે નદીમાં સ્નાન કરી ધ્યાનમાં બેઠેલ તે દરમ્યાન જ તે મૃત શરીર નદીમાં પાણી ઉપર તરતું તરતું આવ્યું અને બુઢેબાબાએ યોગ શક્તિથી પોતાનો જીવાત્મા શરીરમાંથી બહાર કાઢી તે શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો હોય તેમ બન્યું હોવું જોઈએ.) મેં જે પ્રમાણે એકાં કર્યાં તે પરથી મને જણાયું કે અતિ ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચેલા યોગીની ઈચ્છા હોય અને યોગ્ય શરીર સુલભ હોય તો અન્ય માણસના મૃત શરીરમાં પોતાના જીવાત્માનો પ્રવેશ કરાવી શકે છે. માત્ર સિદ્ધો જ આ પ્રક્રિયા જાણે છે. સામાન્ય માણસ માટે આ કેવળ કપોળ કલ્પના છે. આ મહાન સાધુઓ પાસેથી હું જે કાંઈ શીખ્યો છું તેના કારણે મારી જીંદગી વધુ સભર અને સમૃદ્ધ બની છે મારા હાથ ભાવિનો પડદો ઉંચકી શક્તા નથી કે મારી આંખો તેની આરપાર જોઈ શકતી નથી, પણ હું તેનું સંગીત તો સાંભળી શકું છું. એનો અવાજ અલગ પિછાણી શકું છું. દુનિયાના પદાર્થો મારા માનસમાંથી પસાર થતા નથી, પણ મારા અસ્તિત્વના ઊંડાણમાંથી તેમના અવાજનો પડઘો સંભળાય છે.

(‘હિમાલયના સિદ્ધયોગી પુસ્તકમાંથી સંકલન-૨જૂઆત’)

પ્રેરક પ્રસંગો

ગૌરાંગ કે. વૈષ્ણવ

કૂતરામાં પણ મમતા જોવા મળે છે.

ઉનાળાની એક સવારે અમે વહેલા ઉઠી ચા પાણી પીને ઘરમાં બેઠા હતા. સવારનો સાડાસાતનો સમય થયો હતો. મારી દીકરીને શાળામાં વેકેશન હતું. તે સમયે તેણી બીજા ધોરણમાં ભણતી હતી. અમે ત્રણેય જણાં વહેલાં ઉઠી ગયાં હતાં અને અમારી ટાઉનશીપનું ત્રણ કી.મી.નું એક ચક્કર મારી ઘરે આવી ગયા હતાં. અમારાં ચા પાણી પૂરાં થયાં, ત્યાંજ કૂતરાના ગલુડિયાનો રડવાનો અવાજ આવવા લાગ્યો. મે કુતૂહલવશ બારીમાંથી બહાર જોયું, પણ મને કાંઈજ દેખાયું નહીં. પરંતુ રડવાનો અવાજ તો આવતો હતો. હું અને મારી દીકરી બંને જણાં દાદર ઉતરીને આમતેમ જોયું સામેજ ગાર્ડનના છેડે મોન્સુન ટ્રેનેજ પાસે કૂતરી ઉભી હતી. અને લાચારીભરી નજરે ગટરમાં પડી ગયેલા પોતાના બચ્ચાને જોતી હતી. ગટર સાંકડી અને ઉંડી હતી. ગલુડિયુ રમતાં રમતાં ભૂલથી પડી ગયું હતું. તેનાથી ઉપર નીકળી શકાય તેમ નહતું. કુતરા વિશે સાંભળેલું કે વિચારેલી કૂતરીથી સાવધ રહેવું. એવી લોકવાયકા સાંભળેલી. કૂતરી અને મારી વચ્ચેનું અંતર ચાર ફુટજેટલુ રહ્યું, આટલે દૂરથી મેં કૂતરીની આંખમાં આંખ પરીવીને જોયું. હવે મે સ્વસ્થતા મેળવી લીધી ને વધુ નજીક જઈને ઉભો રહ્યો. મેં ગટર પાસેની પાળી પર બેસી જઈને પગ લટકાવીને ગલુડિયાને બહાર કાઢવાનો પ્રયત્ન કરી જોયો. પરંતુ ગટર ઉંડી હતી એટલે મારા પગ

પહોચી શક્યા નહીં.

ઘરમાં મારી પાસે હોકી સ્ટીક જેવી વાંકી લાકડી હતી. એટલે મે તેની વડે ગલુડિયાને સ્લેજ ઉપર ઉઠાવી મારા પગ પર મૂકી બહાર કાઢી હાથ વડે ઉંચકીને તેને કૂતરી(માં)પાસે મૂકી દીધું. ગલુડિયુ ને કૂતરી એકબીજાને ચાટવા લાગ્યાં. પછી કૂતરી મારા પગ ચાટવા લાગી. અહીં મેં જોયુ કે કૂતરામાં પણ મમતા હોય છે.

મને પણ તમારો દીકરો જ સમજો.

વાત છે એપ્રિલ માસની એક બપોરની, સમય ઘડિયાળમાં ૧૨:૨૦ બતાવતો હતો. હું મારું અંગત કામ પતાવીને કારમાં પુરઝડપે ઘર તરફ આવી રહ્યો હતો. શહેર અને અમારી ટાઉનશીપ વચ્ચે ફક્ત ૧૨ કી.મી. નું અંતર છે. વચમાં નાના ગામો આવે, એવા એક નાના ગામ પાસે નવા બિલ્ડરે એક પાર્કનું કામ ચાલુ કર્યું હતું. પ્લોટ બુકિંગનું કામ પુરજોશમાં ચાલુ હતું. એટલે નવા નવા ગ્રાહકો આવે. અહીં નજીકમાં ઈરિગેશન—નહેર, ત્યાં આગળ એક ઘરડાં માજી ચાની લારી ચલાવે. સાથે પૌત્રી પણ ખરી. હવે મેં દૂરથી જોયું અને અનુમાન લગાવ્યું કે દાદીમા અને પૌત્રી હશે. નહેર આગળ સાંકડો રસ્તો હોવાથી અને બાજુમાં નવો રસ્તો બનતો હોવાથી આવતો જતો સમગ્ર ટ્રાફિક ધીમો પડતો હતો. મેં પણ મારી કાર ધીમી કરી, માજીએ હાથના ઈશારે રીક્ષાઓને ઊભી રાખવા પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ એક પછી એક એમ બંને ઓટોરિક્ષાઓ માજીને લીધા વગર પસાર થઈ ગઈ. મેં થોડેક આગળ જઈને કારની બ્રેકમારી કાર ઉભી રાખી. ત્યાંજ એસ.ટી.બસ આવી માજીને આશા

બંધાઈ કે બસ ઉભી રહેશે, પરંતુ એસ.ટી.અસ પણ ઉભી ન રહી. મેં કારનું હોર્ન મારીને તેઓને બોલાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ તેઓ સમજ્યાં નહીં. એટલે મેં કાર થોડીક રિવર્સમાં લીધી. છેવટે કાર બંધ કરીને ખોલીને તેઓને હાથના ઈશારે બોલાવ્યાં. ૮ થી ૧૦ વર્ષની દીકરી અને દાદીમા ધીમે ધીમે ચાલીને કાર પાસે આવ્યાં અને મને પૂછ્યું, “ભાઈ મારે નજીકમાં જ જાવું છે, પણ મને પગની તકલીફ છે, તમે અમને લઈ જશો? મારી થેલી મેં આગળની સીટ પર મૂકી, પછી કહ્યું, “પાછળની સીટ પર કોઈ જ નથી. તમે પાછળ બેસો,” એમ કહી દરવાજો ખોલી બેસવા કહ્યું. બંને જણાં પાછળની સીટ પર બેસી ગયાં.-૩ કી.મી. પછી એમનું ઘર આવતાં માજીએ કારને ઉભી રાખવા કહ્યું અને દસરુપિયાની નોટ મારી સામે ધરીને કહ્યું, “ભાઈ, જે ભાડું થતું હોય તે લઈ લો.” મેં સવિનય ના પાડી અને કહ્યું આ ગાડીમાં મે મારી માંને જ બેસાડી છે એમ હું સમજું છું એટલે તમે મને પણ તમારો ટિકરો જ સમજજો. મેં પૈસા લેવા માટે ગાડી ઉભી નહોતી રાખી. પરંતુ બળબળતા બપોરમાં ઝાડ કે અન્યત્ર છાંયડો ન હોવાથી મને થયું કે તમને લિફ્ટ આપીને દીકરા જેવી મારી ફરજ અદા કરું! તેમણે મને કહ્યું, “આ દીકરી મારા દીકરાની દીકરી છે. મારો દીકરો ગયા વર્ષે અકસ્માતમાં માર્યો ગયો છે. તેથી હું ચાની લારી ચલાવું છું જેમાથી મને બે પૈસા મળે એટલે આ ઉમરે દીકરા વહુ અને પૌત્રી માટે આ વેઠ કરવી પડે છે. છેવટે ઉતરતી વખતે મેં કહ્યું, “માજી તમારે જરૂર હોય તો હું તમને સામેથી પૈસા આપું, સવિનય તેમણે ના પાડી. ભાઈ આટલે સુધી બેસાડ્યા એજ મોટું કામ કર્યું છે. મેં મારી નૈતિક

ફરજ અદા કર્યાના સંતોષ સાથે મારી ગાડી ઘર તરફ હંકારી મૂકી.

‘મને મારું થેંક્યુ મળી ગયું’

વાત છે સન ૨૦૦૫ના ડિસેમ્બર મહિનાની, તારીખ ૧૪મીની વહેલી પરોઢની. ૫.૩૦નો સમય, શિયાળાની કડકડતી ઠંડી. હું મારા ફેમિલિ સાથે ચોટીલા હાઈવે પર આવેલ માતાજીના ધર્મસંસ્થાનના નિવાસસ્થાનમાં રાત રોક્યો હતો. મારે વહેલી સવારે નીકળી ૫૦૦ કીલોમીટરનું ડ્રાઈવીંગ કરવાનું હતું. સંસ્થાનમાં નિત્યકર્મ પતાવીને શિયાળાની કડકડતી ઠંડીમાં એક સરસ મજાની ચા પીવાની તલપ લાગી, એટલે હાઈવે પર જ સંસ્થાનની બહારજ મે મારી કાર ઉભી રાખી અને નજીકમાં જ ઉકળતી ચાની સોડમ આવતાં જ હું ચાની રેંકડી આગળ ઘસી ગયો. મેં ચા બનાવનાર ભાઈને બે કપ ચાનો ઓર્ડર આપ્યો. પાંચ જ મિનિટમાં બે કપ ચા લઈને મારી કાર પાસે આવીને ઉભો રહી ગયો. મેં તરત જ ચાની ચુશ્કી લેવા માંડી. હું ચા પી રહ્યો હતો એ દરમ્યાન વડોદરાથી રાજકોટ તરફ જતી એક સામાન ભરેલાં ટ્રકમાંથી દાહોદ ગોધરાનું એક ગરીબ શ્રમિક પરિવાર ઉતર્યું. એ પરિવારમાં ત્રણ જણા હતાં, મા-બાપ અને દીકરી. મોડી-રાત્રિની મુસાફરી અને શિયાળાની ઠંડીથી ત્રણ જણા હુંઠવાતાં ઉભાં હતાં. શરીર પર ગરમ કપડાં પણ ન હતાં. ઠંડી ઉચાડવા ચાની રેંકડી પાસે આવ્યાં. મેં મા-બાપને વાતો કરતાં સાંભળ્યાં. “જો સવારના પહોરમાં બે-કપ ચા પીવે તો બપોરનું શું? એટલે ત્રણ જણાં વચ્ચે ફક્ત એક જ કપ ચા પીવાનું નક્કી કર્યું અને ચા બનાવવાળા ભાઈને એક સાદી

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૯

૫૧

યાનો ઓર્ડર આપ્યો. અહીં મેં જોયું અને અનુભવ્યું કે ગરીબી કેવી ચીજ છે! અને મા બાપ પોતાના બાળક માટે જરૂરત હોવા છતાં પોતાની જરૂરત ને બાજુ પર રાખી બાળકનો વિચાર કરે છે. આ દશ્ય જોઈને મારા હૃદયે થડકારો અનુભવ્યો. બીજી જ ક્ષણે મેં ચાવાળા ભાઈને ત્રણમસાલા વાળી ચા બનાવવાનો ઓર્ડર આપ્યો અને સૂચના આપી કે પૈસા મારી પાસેથી લેવા. પેલા ગરીબ દંપતી પાસે હું ગયો અને ૧૦/= રુપિયા આપીને કહ્યું બેબીને બીસ્કીટ ખવરાવજો. ગરીબ શ્રમિક પરિવારને થેંક્યુ સાહેબ/ભાઈ એમ શિષ્ટાચાર કહો કે વિવેક કહો તો આવડે નહીં, પરંતુ મારી અનુભવી આંખોએ તે બન્નેની આંખોમાં લાગણી અને આભાર સ્પષ્ટ વંચાતો હતો. મને મારું “થેંક્યુ” મળી ગયું.

વાર્તાનો સાર:— ફોરવ્હીલવાળાને ત્યાં પાંચ દસ રુપિયાની કોઈ જ કિંમત હોતી નથી પરંતુ સમયસર યોગ્ય વ્યક્તિને યોગ્ય જગ્યાએ ફક્ત રુપિયા દસ અને ત્રણ ચા, એ ગરીબ શ્રમિક પરિવાર માટે ઘણુંજ મહત્ત્વનું હતું. એ ગરીબ દંપતીના મોં પરના ભાવ અને આભારની લાગણી આજે પણ મને જાણે ગઈકાલનો બનાવ હોય તેમ સ્પષ્ટ ને સહજ યાદ છે.

(અખંડ આનંદ જાન્યુ. '૦૯)

૫૨

અધ્યાત્મ

સાધનાનો પ્રભાવ કેમ દેખાતો નથી?

(ગતાંકથી ચાલુ)

સ્વામી શ્રી ચિદાનંદ સરસ્વતી

સાધના કોઈ એકલા ગુણવાળી કે એકલા દોષવાળી હોતી નથી. આ સંસારની રચના જ દ્વંદ્વાત્મક હોઈ ગુણની સાથે દોષ, સગવડ સાથે અગવડ, અનુકૂળતા સાથે પ્રતિકૂળતા રહેલાં જ હોય છે. દોષ, અગવડ અને પ્રતિકૂળતા તરફ દુર્લક્ષ કરી એક જ સાધના પાછળ માણસ મંડ્યો રહે તો જ સિદ્ધિ મળે. આ ત્યારે થાય કે જ્યારે તેનામાં અવિચળ શ્રદ્ધા હોય. આ પ્રસંગ ભગવાને સ્વધર્મપાલનના સંબંધમાં ચર્ચ્યો છે તે જોઈએ. ત્યાં ભગવાન કહે છે—

‘શ્રેયાન્ સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ટિતાત્ ।’

હવે અહિં ધર્મને બદલે સાધના શબ્દ મૂકીએ તો જરાએ ખોટું નહિ કહેવાય; એટલે તેનો અર્થ એમ થાય કે પોતાની સાધના ભલે બીજી સાધના કરતાં ઓછી આકર્ષક અથવા વધારે પરિશ્રમ આપે એવી હોય તોપણ તેને વળગી રહેવામાં જ માણસનું કલ્યાણ છે. મન બીજાની સાધના જોઈ તે સહેલાઈથી થઈ શકશે એમ જરૂર કહે, પણ તેના ભૂલાવામાં ન પડવું જોઈએ અને પોતાની સાધનાને જ વળગી રહેવું જોઈએ. ભગવાન વધારામાં કહે છે—‘સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાવહઃ ।’ પોતાની સાધના કરતાં કરતાં આયુષ્ય પૂરું થઈ જાય તોપણ તેમાં સાધકનું કલ્યાણ છે; પરંતુ એક છોડી બીજી સાધનાનું ગ્રહણ કરવું તે નુકશાનકારક છે.

આ વાત આપણે એક દષ્ટાંતથી સમજીએ—ધારો કે એક

માણસ પાસે સાત મોટર છે. પ્રત્યેકમાં અમુક વિશેષ સગવડ તો તેની સાથે જુદી અગવડ, તેમ સાતેયમાં જુદી જુદી વિશેષતા રહેલી છે. એ માણસને જો બહાર જવું હોય તો માત્ર સગવડની સામું જોઈ, અગવડનો વિચાર કર્યા વિના તે મોટરમાં જાય તો જરૂર મુકામે પહોંચે. પરંતુ જો તે અગવડ સામી દૃષ્ટિ રાખે અને એક મોટરમાં એકાદ માઈલ જઈ અગવડ સહન ન થવાથી પાછો ફરે અને તેવી જ રીતે બધી જ મોટરો ફેરવ્યા કરે તો તે કદી મુકામે પહોંચે નહિ. ઘાણીના બળદની પેઠે આખો દિવસ ચાલે તોપણ સાંજે પાછો ત્યાંનો ત્યાં જ.

આવી જ વાત સાધનાની છે. નિષ્ઠા એક જ સાધનામાં થાય. પતિવ્રતાની જેમ પતિ એક જ હોય, તેમ સાધકને સાધના એક જ હોય, ગુરુ એક જ હોય, તેમ જ મંત્ર પણ એક જ હોય. આમાં જો ફેરફાર કર્યા કરે તો તે માણસ કદી પણ સાધનામાં સિદ્ધિ મેળવી શકે નહિં.

આ વાતના સમર્થનમાં શ્રીવસિષ્ઠગુરુ ભગવાન રામચંદ્રજીને કહે છે કે:—

સંક્ષુબ્ધમક્ષુબ્ધમિતિ દ્વિરૂપં,

સંવિત્સ્વરૂપં પ્રવદન્તિ સન્તઃ ।

શ્રેયઃ પરં યેન સમીહસે ત્વં,

તદેકનિષ્ઠો ભવ માઝમતિર્ભૂઃ ॥

હે રામચંદ્રજી! બ્રહ્મ બે રીતે રહે છે. (૧) સંક્ષુબ્ધ (૨) અક્ષુબ્ધ. અક્ષુબ્ધ એટલે નિરંજન, નિરાકાર, નિષ્ક્રિય, શાંત તેમ જ સર્વત્ર પરિપૂર્ણ. સંક્ષુબ્ધ એટલે જીવરૂપે, જગતરૂપે, ઈશ્વરરૂપે તેમ જ અવતારરૂપે રહે છે. આમ સાધનાના બે પ્રકાર છે; એક

નિર્ગુણ નિરાકાર અને બીજું સગુણ સાકાર. સગુણ સાકારમાં માણસો રામકૃષ્ણાદિકની ઉપાસના કરે છે. રામની ઉપાસના કરનારને કોઈ મિત્ર ભટકાઈ જાય તો કહે કે તું આ ઉપાસના છોડી દે; કેમ કે કૃષ્ણની ઉપાસનામાં સિદ્ધિ તુરત મળે છે. આગળ ચાલતાં તે સાધક કૃષ્ણને મૂકે છે ને ગણપતિને લે છે; અને ગણપતિને મૂકી તુરત ફળસિદ્ધિ માટે હનુમાનની ઉપાસના કરે છે. આવી રીતે જો એકવાર સાધના બદલાઈ તો પછી તેનો આરો જ આવતો નથી. અમેરિકાનો એક છૂટા-છેડાનો કિસ્સો અહીં જોઈએ તો અસ્થાને નહિં ગણાય.

એક બાઈએ જ્યારે પહેલીવાર છૂટાછેડા લીધા ત્યારે તો એણે બહુ જ વિચાર કર્યો અને પછી છૂટાછેડા લીધા. બીજું ઘર કરતાંની સાથે જ વર્તમાન પતિથી વધારે સારો પતિ ક્યાં હશે તેની શોધ કરવા લાગી. મનનો એવો સ્વભાવ છે કે તે પ્રાપ્ત વસ્તુનો આદર કરી શકતું નથી એટલું જ નહિ પણ તેના દોષો જુએ છે, અને અપ્રાપ્ત વસ્તુના ગુણ તરફ જ દૃષ્ટિ રાખી તેનાથી આકર્ષાય છે. આમ તે બાઈએ એક પછી બીજો, બીજા પછી ત્રીજો એમ ૪૫ વર્ષની ઉંમર થતાં સુધીમાં (૧૯) ઓગણીશ વાર છૂટાછેડા લીધા. છૂટાછેડા આપનાર ન્યાયાધીશે કહ્યું કે હું આશા રાખું છું કે આ છેલ્લીવારના છૂટાછેડા હશે.

આવી જ વાત સાધનાની છે. જો એક સાધના છોડી તો પછી બીજી કરતાં, એથી વધારે સારી સાધનાની શોધ કરવા મન દોડે છે અને પછી સાધના પછી સાધના બદલાતી જાય છે અને ક્યાંય સ્થિરતા ન થવાથી ખાલી હાથે માણસ મૃત્યુ પામે છે. આથી જ શ્રુતિ ભગવતીએ સાધકનો અધિકાર જણાવતાં કહ્યું છે કે—

यस्य देवे पराभक्ति र्यथा देवे तथा गुरौ ।

એટલે કે જે સાધકને ઈશ્વરમાં પૂર્ણ અનુરાગ છે અને જેવી ભક્તિ ઈશ્વરમાં છે તેવી ભક્તિ ગુરુમાં પણ છે; આવો સાધક કદી પણ સાધના બદલાવે નહિ. એટલા માટે કહ્યું છે કે—

तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ।

એટલે કે જે માણસને અતૂટ શ્રદ્ધા છે અને ગુરુમાં ઈશ્વર-ભાવ છે તેવા માણસને જો સાધના બતાવી હોય તો તે સાધના સિદ્ધ થયા વગર રહે નહિ.

પ્રત્યેક સાધનામાં સિદ્ધિપર્યંત ધૈર્ય રાખવાની તેમ જ વિશ્વાસ ન ગુમાવવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. માણસ પોતાની માન્યતાઓને વશ થઈ જે જે વાંચ્યું હોય અથવા મિત્રમંડળ-માંથી જે જે સાંભળ્યું હોય એવા અનુભવની આશા રાખે છે, અને તેવા અનુભવો ન થતાં, સાધનામાંથી વિશ્વાસ ગુમાવી બેસે છે. કોઈએ કહ્યું હોય ‘મને તો ઘંટા જેવો અવાજ સંભળાય છે;’ કોઈ કહે ‘મને તો મધુર વાંસળી સંભળાય છે;’ કોઈને પ્રણવનાં દર્શન થાય છે, કોઈને પ્રકાશનાં દર્શન થાય છે અને તે પણ લાલ, લીલા કે ધોળા પ્રકાશનાં. કોઈને રામકૃષ્ણાદિક દેવોનાં તેમ જ અંબાજી—બહુચરાજી દેવીઓનાં દર્શન થાય છે; કોઈને ગણપતિનાં તો કોઈને હનુમાનનાં દર્શન થાય છે. આવું આવું ઘણુંયે આજ માણસ વાંચતો હોય છે તેમ જ સાંભળતો હોય છે. આ તો બધું મનોરાજ્ય છે. મન જે ભાવના ઉપર કેન્દ્રિત થઈ જાય છે તે ભાવના અનુસાર તેને દેખાય છે; પણ એવાં દર્શન બીજાને થાય એવો સંભવ નથી અને જરૂરી પણ નથી; માટે સાધકે આવી માન્યતામાં ન ફસાવું જોઈએ, પરંતુ પોતાની

સાધનામાં અડગ ધૈર્યથી અગ્રસર થવું જોઈએ.

આવા અનુભવ થવા એ કોઈ સાધનાના પ્રભાવના અંતર્ગત નથી, પરંતુ એ તો મનની રમત છે. સાધનાનો પ્રભાવ બિલ્કુલ નથી દેખાતો એવું પણ નથી; પણ તે દેખાય આત્મનિરીક્ષણથી જ. ગુરુવસિષ્ઠ કહે છે—

साधनं सफलं तस्य विज्ञेयं यस्य सन्मतेः ।

दिनानुदिन मायाति तानवं भोग गृध्रता ॥

હવે અહિં મૂળમાં તો વિચાર એવો શબ્દ છે. પણ વિચાર એક સાધનમાત્ર છે એટલા માટે વિચારને માટે સાધન શબ્દ યોજ્યો છે તે અનુચિત નહિ ગણાય.

વસિષ્ઠઋષિના કહેવાનું તાત્પર્ય એવું છે કે સાધન સફળતા-પૂર્વક સરખી રીતે થાય છે એમ ત્યારે જ જાણવું કે જ્યારે સાધકના મનની ભોગલોલુપતા દિવસે દિવસે શાંત થતી જાય. જે સાધકને ઈચ્છા થાય તેણે આત્મનિરીક્ષણ કરી પોતે સરખી રીતે સાધના કરે છે કે નહિ તે જોઈ લેવું.

સાધનામાં બીજી આવશ્યકતા (શ્રદ્ધા ઉપરાંત) અડગ ધૈર્યની છે. સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં સુધી ધીરજ રાખી પોતાની સાધનામાં મંડ્યા રહેવું જોઈએ.

જે સાધકમાં અપૂટ ધૈર્ય તેમ જ ઉત્સાહ છે તેવો જ સાધક સિદ્ધિને પામે છે. જે ધીરજ ગુમાવે છે અને જેનો ઉત્સાહ ઓસરી જાય છે તેવો સાધક સાધના અધવચ્ચે છોડી દે છે. ચણોટીના દૃષ્ટાંત પેઠે કોઈ ૧૦૦૦ દિવસ સાધના કરે છે અને ઉત્સાહ મંદ થતાં છોડી દે છે; વધારે ધીરજવાળો માણસ ૨૦૦૦ દિવસ સાધના કરે છે અને ધીરજ ખૂટતાં તેને છોડી દે છે; કોઈ ૩૦૦૦

દિવસ સુધી કરે છે અને ફળ નજીક આવ્યું હોય તે પણ ન દેખાવાથી સાધના છોડી દે છે અને સિદ્ધિથી વંચિત રહે છે. કોઈ ૩૮૦૦ દિવસ સુધી સાધના કરે છે અને ધીરજ ખૂટી જવાથી તેનો ઉત્સાહ મંદ પડી જતાં છોડી દે છે.

આ તો માત્ર એક દૃષ્ટાંત છે. તે એવું બતાવવા માટે કે સાધનામાં અડગ શ્રદ્ધા અને અખૂટ ધૈર્ય જોઈએ. વાસ્તવિક રીતે તો સાધનાની સિદ્ધિ માટે સમયની કોઈ મર્યાદા બાંધી શકાય નહિ, કેમ કે તેનો આધાર અંતઃકરણના દોષોની નિવૃત્તિ ઉપર છે. દોષો વધારે હોય તો વધારે સમય લાગે અને ઓછા હોય તો ઓછો સમય લાગે.

ધ્રુવજીને છ માસમાં જ ભગવાનનાં દર્શન થયાં, ખટ્વાંગ રાજાને મુહૂર્ત જેટલા સમયમાં જ્ઞાન થયું અને મોક્ષ પામ્યા. વિદ્યારણ્યમુનિએ ગાયત્રીનાં ૨૩ પુરશ્વરણ કર્યા પણ કોઈ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન થઈ પરંતુ એક લાભ એ થયો કે તેમનામાં ઉત્કટ વૈરાગ્ય પ્રગટ થયો અને તેઓએ સંન્યાસ લઈ લીધો. સંન્યાસ લીધા પછી ગાયત્રી માતાજી તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયાં અને દર્શન દઈ વર માગવા કહ્યું. વિદ્યારણ્યમુનિએ કહ્યું, “માતાજી! અત્યારે તો હું સંન્યાસી છું અને મારે કોઈ કામના નથી; પણ આપે વહેલાં દર્શન કેમ ન આપ્યાં? તે મને સમજાતું નથી.” ત્યારે માતાજી બોલ્યાં, “તારાં ૨૪ મહાપાતકો હતાં. ૨૩ પુરશ્વરણથી ૨૩ પાતકો ધોવાઈ ગયાં. જો તેં એક જ પુરશ્વરણ વધારે કર્યું હોત તો તને મારાં દર્શન થાત; પણ તેં તેમ ન કરતાં સંન્યાસ લીધો અને સંન્યાસની દીક્ષા માત્રથી તારું ૨૪ મું પાતક બળી ગયું, અને તેથી આજ હું તારા સમક્ષ પ્રગટ થઈ છું.”

વિદ્યારણ્યમુનિએ જેમ ધીરજ ગુમાવી સાધના છોડી દીધી તેમ આજકાલ ઘણા માણસો અમુક સમય સુધી ફળ ન આવતાં સાધનાને છોડી દે છે. પ્રથમ આવશ્યકતા તો અવિચલ શ્રદ્ધાની છે. આવી શ્રદ્ધા હોય તો જ ધીરજ ટકે અને તો જ ઉત્સાહથી સાધના થઈ શકે.

સાધના છૂટી જાય છે પોતાના દોષને લીધે અને સાધક એમ માને છે કે આ સાધના જ બરાબર નથી અથવા ખોટી છે. આવા અધવચથી સાધના છોડનારા મનુષ્યો શાસ્ત્રોને વગોવે છે અને લોકોમાં એવી વાતો કરે છે કે સાધના અને સિદ્ધિની વાતો માત્ર માણસોને બહેકાવવા પૂરતી જ હોય છે. હવે આવા માણસો જો વિદ્યાન હોય તો પોતાની આકર્ષક શૈલીમાં આ વિષય ઉપર પુસ્તકો લખી નાંખે છે.

સાક્ષરા વિપરીતાશ્ચેત્ રાક્ષસા એવ કેવલમ્ ।

સમાજનો મોટો ભાગ તો શાસ્ત્ર પરિચય વિનાનો હોય છે એટલે આવાં આવાં લખાણથી તેઓ અંજાઈ જાય છે અને નાસ્તિક બની જાય છે. તેઓના પુસ્તકમાં તેઓ એવું પણ નિરૂપણ કરે છે કે આત્મસાક્ષાત્કાર જેવું કંઈ થતું નથી, માત્ર તે તો પોતાની જાતને છેતરવા જેવું છે. અંગ્રેજીમાં તેને Auto-Hypnotism કહે છે.

અડગ ધૈર્યવાળો સિદ્ધિપર્યંત મંડી રહે છે. અને ૩૮૪૦ દિવસ એક એક ચણોટી મૂકે છે ત્યાં જેમ બંને પલ્લાં સમતુલામાં આવી જાય છે તેમ સાધકને પણ છેલ્લા ૪૦ દિવસ જેટલા ટૂંક સમયમાં જ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

ધૈર્યવગરના સાધક સાધન છોડતી વખતે પોતાના મનને

સમજાવે છે કે આટલા લાંબા સમય સુધી ભાવથી સાધના કરી પણ ફળ કંઈ ન આવ્યું. કોઈક પ્રતિબંધ નડતો હશે. પ્રતિબંધ ત્રણ પ્રકારના છે. (૧) ભૂત (૨) વર્તમાન અને (૩) ત્રીજો ભાવિ.

(૧) ભૂત પ્રતિબંધ—ભૂતકાળમાં અનુભવેલા પદાર્થો સ્ત્રી, પુત્રાદિક, ઘરબાર વિગેરેનું સાધન સાથે સ્મરણ થવું તેને ભૂત-પ્રતિબંધ કહે છે. હવે આની નિવૃત્તિ પોતાના પુરુષાર્થથી જ થાય છે. આનો ઉપાય ભગવાને ગીતા અધ્યાય ૬ શ્લોક ૨૬ માં બતાવ્યો છે. મન જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાંથી તેને પાછું વાળવું અને પોતાની સાધનામાં જોડવું. આ સિવાય ભૂતપ્રતિ-બંધની નિવૃત્તિનો બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

(૨) વર્તમાન પ્રતિબંધ—તે મુખ્યત્વે ચાર છે. (ક) કુતર્ક (ખ) દુરાગ્રહ (ગ) મંદબુદ્ધિ (ઘ) વિષયાસક્તિ. આમાં કુતર્ક અને દુરાગ્રહ કેવળ પુરુષાર્થથી દૂર થઈ શકે છે, અને મંદબુદ્ધિ અને વિષયાસક્તિ ગુરુની કૃપાથી દૂર થાય છે. એમાં પણ પુરુષાર્થની આવશ્યકતા તો રહે છે પણ મહત્ત્વ ગુરુકૃપાનું છે.

(૩) ભાવિ પ્રતિબંધ—આ એક પ્રારબ્ધનો જ ભાગ છે. કોઈક વાર એક જ કર્મ એવું હોય છે કે તેનું ફળ બે ત્રણ જન્મે જ ભોગવી શકાય; પણ આવા ભાવિ પ્રતિબંધના કિસ્સાઓ બહુ જોવામાં આવતા નથી. મારા જાણવામાં તો અત્યાર સુધી જડભરત અને વામદેવના કિસ્સા સિવાય બીજા કોઈ જાણવામાં આવ્યા નથી.

આ પ્રતિબંધની વ્યવસ્થા સાધકે જાણવાની જરૂર નથી. એ તો માત્ર ગુરુને માટે છે. જેથી ગુરુ તે પ્રતિબંધનું સ્વરૂપ જાણી તેની નિવૃત્તિના ઉપાય બતાવે.

એક સાધકને જ્યાં સાધના કરવા બેસે ત્યાં 'કિં જાતમ્' એવો પ્રશ્ન ઊભો થતો. થોડા દિવસ તો તેણે ધીરજ રાખી પરંતુ આને આ પ્રશ્ન વધારે વખત ચાલવાથી તેણે તે બાબત ગુરુને નિવેદીત કરી. ગુરુએ તરત તેની અટકળ કરી અને તેને પૂછ્યું કે તું ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારે ઘરનાં બધાં માણસોની શું શું સ્થિતિ હતી. બધાની સ્થિતિનું વર્ણન કરતાં તે ઘેરથી નીકળ્યો તે વખતે તેની સ્ત્રી સગર્ભા હતી; અને બાઈને શું બાળક અવતર્યું એ જાણવા ઉપર એનું મન કેન્દ્રિત થઈ ગયું હતું; એને લીધે તેનું મન આવો પ્રશ્ન પૂછ્યા કરતું હતું. ગુરુએ તરત જ શિષ્યને આજ્ઞા કરી કે ઘેર જઈને તપાસ કરી આવ કે બાઈને શું બાળક અવતર્યું છે. તેમ કરતાં તેનો 'કિં જાતમ્'નો પ્રશ્ન શાંત થઈ ગયો. આવી રીતે પ્રતિબંધનો સિદ્ધાન્ત ગુરુને ઉપયોગી છે. સાધકે તેનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ.

આ નિબંધમાં આપણે જોયું કે સાધનામાં શ્રદ્ધા પ્રથમ આવશ્યક છે. તેની સાથે અખૂટ ધીરજ અને પૂરો ઉત્સાહ પણ જોઈએ. આ ત્રણમાંથી એકેયની કમી હોય તો સાધના પૂરી થતી નથી; માટે જે સાધકે પોતાની સાધનાને પૂરી કરવી છે તેણે ગુરુમાં અવિચળ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ. તેમ જ ધીરજ અને ઉત્સાહ ઠેઠ સુધી ટકાવવાં જોઈએ. આ સિવાય સિદ્ધિને માટે બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

પરમકૃપાળુ પરમાત્મા સર્વને આવું બળ અને ઉત્સાહ આપો.

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

ગંગામૈયાની ચિન્મયતાની વિરલ અનુભૂતિ

—મા સર્વેશ્વરી

(પૂ. માશ્રી સર્વેશ્વરીનો આ અનુભવ સને ૧૯૮૫ના મે મહિનાનો છે. તે પૂ. માના શબ્દોમાં જ જોઈએ.)

—તંત્રી

મે માસની કાયાવરોહણની શિબિર પછી ગંગાજીના દર્શને જવાની ઈચ્છા થઈ. પૂ.શ્રીની દિવ્ય વિદ્યાય પછી જ્યારે જ્યારે ગંગાજીના દર્શને જવાનું થયું ત્યારે ત્યારે એક સહજ નિયમ પળાયો. જ્યાં સુધી ગંગાજીનું દર્શન ના થાય ત્યાં સુધી પાણી પણ ન લેવું અને એ નિયમથી સહજ રીતે શ્રી ગંગાજી ઉપર અંતરનો ભાવ વધવા લાગ્યો. ગંગાજીની આરતી એ દિવસોમાં લખાઈ જેના શબ્દો નીચે મુજબ હતા:—

જય જય શ્રી ગંગા માતા,
ભાગિરથી વંદુ તને....

મે માસમાં ગંગાજી જવાનું બન્યું ત્યારે ગંગાકિનારે ૨૦—૨૨ દિવસ રહેવાનું થયું અને હરિદ્વારના એ આર્યનિવાસનાં સામેના ભાગમાં રોજ સવારે ૫ થી બપોરે ૧૨ સુધી ગંગાકાંઠેથી આર્યનિવાસ આવતાં પહેલાં સવાર—સાંજ ગંગાજીની આરતી, સાથે આવેલા ૧૦—૧૨ ભાઈબહેનો સાથે ગાવાનો નિયમ રાખ્યો હતો.

રામાયણમાં ગંગાજીના ચૈતન્યપ્રાણે પૂજન પછી શ્રી સીતામાતાને પણ આશીર્વાદ આપ્યા હતા એવો ઉલ્લેખ છે.

વળી ઋષિ મુનિઓને પણ ગંગા કાંઠે જ સાધનાત્મક શાંતિ મળી હતી. પૂ.શ્રી યોગેશ્વરજીએ પણ વર્ષો સુધી ગંગાજીમાને ચરણે બેસીને તપશ્ચર્યા સફળ કરી હતી. વળી એવું પણ સાંભળ્યું કે દરરોજ સાંજે ગંગામાની આરતી—દેવતાઓ પણ દિવ્ય સ્વરે ઉતારે છે. એવી અનુભૂતિ પ.પૂ.શ્રી યોગેશ્વરજીને થયાનો ઉલ્લેખ એમની આત્મકથામાં છે.

આ બધી વાતોના આધારે અમને પણ સહજ વિચાર આવતો કે ગંગામા સાચેજ પ્રત્યક્ષ દૈવી સ્વરૂપે હોય, તો અમને પણ કંઈક અનુભૂતિ તો આપશે જ ને! કોઈપણ જાતની અનુભૂતિ વિના ખાલી હાથે ગુજરાત ન જ ફરવું પડે, એવી પણ શ્રદ્ધા ગંગામા પ્રત્યે હતી. તેથી થતું હતું કે સવારસાંજ ગંગામાની આરતી ગાઈએ છીએ તે જરૂર સંભળાતી હશે.

દિવસો પસાર થઈ ગયા. ગંગામાની પ્રેમપૂર્વકની પ્રશસ્તિ શું નકામી જશે, એ શંકા છેલ્લા બે ત્રણ દિવસ બાકી હતા ત્યારે જાગી ઊઠી. પ્રાર્થના કદી નકામી જતી નથી એવી પ્રતીતિ પણ અનુભૂતિ દ્વારા ગંગામાએ કરાવી, એ પૈકી એક અનુભૂતિ આ પ્રમાણે થઈ.

ભાવિક ભક્તો ગંગાયાત્રા પછી ગંગાપૂજનનો ધાર્મિકવિધિથી ઉત્સવ ઘરે આવીને જુવે છે. અમારી સાથે આવેલા ભાઈબહેનોએ અમારી સૂચના મુજબ ગંગાકિનારે ગંગામાનું પૂજન બે વાર સમૂહમાં કર્યું. અમને પણ થયું કે અમે પોતે પણ વ્યક્તિગત રીતે ગંગામાનું પ્રત્યક્ષ પૂજન કરીએ તો કેવું સારું! એથી નીલધારા નામના ગંગાજીના મૂળ પ્રવાહ સામે અમે ૧૦—૧૨ ભાઈબહેનો સાથે તા. ૧૫—૬—૮૫ની સાંજે પહોંચી ગયા, ને ત્યાં પૂજન માટેની તૈયારી કરી.

ગંગામા પ્રત્યક્ષ છે એવી ભાવના સાથે સ્નાન કર્યા બાદ પૂજામાં બેઠાં. વડોદરાના શ્રી વિજયભાઈ પુરોહિતે પૂજાનો પ્રારંભ કરાવ્યો. ગંગાના પ્રવાહથી અમારું પૂજાનું આસન ત્રણ ચાર ફુટના અંતરે રાખેલું. સંકલ્પ સાથે જેવી પૂજાની વિધિ શરૂ થઈ કે ગંગાજીનો પવિત્ર પ્રવાહ અમારા આસન તરફ ધીમે ધીમે આવવા માંડ્યો.

આ જોઈ અમારી સાથે આવેલ ભાઈ બહેનો થોડા આશ્ચર્ય સાથે વિચારમાં પડી ગયાં! અમને પણ લાગ્યું કે કદાચ પૂજા કરતાં કરતાં અમારે સ્થાન ખસેડી ઉપર લઈ જવું પડશે કે શું! અમારી સાથે આવેલ દક્ષેશ નામના વિદ્યાર્થીએ અમારાં આસન ગંગામૈયાના પ્રવાહથી ન ભીંજાય, તે માટે પ્રવાહને અટકાવવા પથરો ગોઠવવા માંડ્યા.

આમ છતાં ગંગા પ્રવાહ પથરોની આડને ઓળંગી અમારા આસનને અડીને વહેવા લાગ્યો. પછી અમે ફળ અર્પણ કર્યું. તે પણ પાસેજ આવી ગયેલા પ્રવાહમાં વહેતું થવા લાગ્યું. જેથી શ્રી વિનોદભાઈએ તે ફળને લઈને પાછું બહાર કાઢવાની ચેષ્ટા કરી, પરંતુ અમે તેને ફરી લઈને પ્રવાહિત કર્યું. પછી ગંગામાની બધી વિધિ પૂરી થઈ. તે વખતે ગંગામાનો પ્રવાહ છેક અમારા ચરણો સુધી વહીને ચાલવા માંડ્યો. છેવટે આરતીની તૈયારી થઈ. આરતી લઈને ઊભા થતાં જ વિચાર આવ્યો કે ગંગામાના પ્રવાહની અંદર ઊભા રહીને આરતી ઉતારીએ તોજ આરતી ઉતારી એમ ગણાય. તેથી અમે આરતી લઈને પ્રવાહમાં ચાલ્યાં ત્યારે અમારા આશ્ચર્યની વચ્ચે અમારી પાછળ ઊભેલા શ્રી અતુલ અને કુન્દનબેનનું ધ્યાન ગયું કે ગંગાજીનો એ પ્રવાહ અમારા પગલાંની પાછળ પાછળ નીચે ઉતરી વહેવા લાગ્યો

અને અમે જ્યાં ઊભાં રહ્યાં ત્યાંજ તે પ્રવાહ સ્થિર થઈને વહેવા લાગ્યો. તરત જ અતુલે સહુ કોઈને અમારી પાછળ વહેતા એ પ્રવાહનું દર્શન કરાવ્યું. આરતી થઈ ગઈ ત્યાં સુધી અમે ઊભાં હતાં ત્યાં એ પ્રવાહ સ્થિર થઈ વહેવા લાગ્યો. અમારી આગળ પણ ન વધ્યો કે પાછળ પણ ન રહ્યો. નદીના પ્રવાહનું આ રીતે ભરતીની જેમ ઊંચે નીચે આવવું ન કલ્પી શકાય એવી વાત હતી, કારણ કે તે સમયે નદીના પ્રવાહમાં કોઈ બાઢ કે પૂર ન હતું. વળી પ્રવાહ તો રોજ એકધારો એના નિયત માર્ગમાંજ વહેતો એમ અમે જોતાં. એટલે પૂજાના સમયેજ ગંગામાનો પ્રવાહ છેક અમારા પૂજાના સ્થાન સુધી આવ્યો, એ અમો સહુ માટે આશ્ચર્યકારક ને આનંદદાયક ઘટના બની.

વળી આરતી પછી પાછળ જોયું તો પૂજાની સામગ્રી દસ ડગલાં દૂર રહી ગઈ હતી અને ગંગામાનો પ્રવાહ તો અમારા પગ આગળજ એ વહેવા લાગ્યો હતો તે ત્યાં જ સ્થિર થઈને વહેતો રહ્યો.

ગંગાજીની નિયમિત આરતી ગવાઈ તેનો જાણે એ પ્રત્યુત્તર હતો. અથવા ગંગાજીનો પ્રવાહ પણ ચિન્મય છે એની અદ્ભુત પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ ગંગામાએ અમને કરાવી! હે મા ભગવતી તમારા ચરણે લક્ષ્મીકોટિ પ્રણામ.

પૂ. માશ્રી સર્વેશ્વરીના ગંગામૈયાની ચિન્મયતાના અનુભવના અનુસંધાનમાં ભાગવતાચાર્ય પ્રા.શ્રી જનાર્દનભાઈ દવેએ જણાવેલું કે “અમે વિદ્યાર્થી તરીકે પંડિત જગન્નાથની ગંગાલહરી ભણેલા અને આજે કોલેજમાં પણ તે ભણાવીએ છીએ. તેમાં પંડિત જગન્નાથના એક એક શ્લોકે ગંગામૈયાનો પ્રવાહ એક એક (અનુસંધાન પાના ૨૦ પર)